

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku vzniklo v septembri 1995 ako integrálna súčasť Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. Jeho hlavnými cieľmi sú:

- Poskytovať kvalitné, nezávislé a nestranné analýzy klúčových medzinárodných problémov dotýkajúcich sa Slovenskej republiky, a taktôž vytvoriť platformu pre odbornú diskusiu o zahraničnej politike.
- Podieľať sa na spolupráci s podobnými pracoviskami v zahraničí na výskum- ných projektoch dotýkajúcich sa spoločných záujmov.

SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku (SFPA) bola založená v máji 1993 ako otvorené nestranné fórum o medzinárodných otázkach. Jej hlavným cieľom je poskytovať priestor otvorenú výmenu názorov o zahraničnej politike. SFPA je občianske združenie otvorené všetkým záujemcom, ktorí súhlasia s jeho základnými cieľmi. Pre svojich členov organizuje prednášky významných predstaviteľov súčasného diania, pravidelné týždenné disku- sies o zahraničnej politike, konferencie, semináre a diskusné okrúhle stoly k aktuálnym tématám. Spoločnosť hrá významnú úlohu v prehľbovaní vzťahov Slovenska so zahraničím.

SPRÁVNA RADA SFPA

Dominik Bartosiewicz, Pavol Demeš, Pavol Erben, Ján Figeš, Milan Ftáčnik, Ivan Hubač, Rudolf Chmel, Ladislav Kováč, Eduard Kukan, Kálmán Petöcz, Magda Vásáryová (prezidentka)

VÝSKUMNÉ CENTRUM SFPA

Riadič - Miroslav Wlachovský

Výskumní pracovníci - Alexander Duleba, Pavol Lukáč, Anton Marcinčin, Ivo Samson, Peter Zemaník

EDIČNÁ RADA VÝSKUMNÉHO CENTRA SFPA

Samuel Abrahám, Rudolf Chmel, Peter Kerlik, Dušan Kováč, Grigorij Mesežníkov, Štefan Šebesta, Milan Zemko

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI

PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

Staromestská 6, 811 02 Bratislava; Tel./Fax: 07/531 42 85,
tel: 07/531 88 69, e-mail: sfpa.rcba@ba.telecom.sk

ALEXANDER DULEBA-PAVOL LUKÁČ-MIROSLAV WLACHOVSKÝ

Zahraničná politika Slovenskej republiky východiská, stav a perspektívy

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU
RESEARCH CENTER OF THE SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION

A 99 - 00968

OBSAH

Úvod	4
Kapitola I. Slovenská republika v meniaci sa Európe a v meniacom sa svete	7
1. Základná charakteristika SR a jej postavenia na medzinárodnej scéne	9
2. Predpoklady a charakteristiky zahraničnej politiky SR	11
3. Situácia v strednej Európe po skončení studenej vojny	6
4. Nové medzinárodné výzvy a národné záujmy Slovenskej republiky	9
Kapitola II. Najvýznamnejšie úlohy zahraničnej politiky Slovenskej republiky	22
1. Ideové a organizačné predpoklady zahraničnej politiky SR	25
2. Zahraničná politika a bezpečnosť	28
3. Zahraničná politika a prosperita	32
4. Vzťahy so susedmi a stredná Európa	38
5. Klúčové bilaterálne vzťahy SR	50
Záver	59

Alexander Duleba-Pavol Lukáč-Miroslav Wlachovský:
Zahraničná politika Slovenskej republiky. Východiská, stav a perspektivy

Vydalo
© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku –
Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998.

Názory uvedené v publikáciach Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku sú osobními názormi autorov a nemusia nevyhnutne korespondovať s názormi pracovníkov SFPA, jej poradných orgánov a Správnej rady.

Jazyková korektorka: Jitka Madarásová
Zodpovedný redaktor: Miroslav Wlachovský

ISBN 80-967745-4-9

ÚVOD

Zahraničná politika je jedným zo základných znakov suverenity štátu. Predstavuje súhrn stanovených cieľov, nástrojov a postupov, prostredníctvom ktorých štát presadzuje svoje záujmy v zahraničí. Úspešnosť zahraničnej politiky závisí od viacerých vnútorných a vonkajších faktorov, medzi ktoré patria predovšetkým: miera vnútorného konsenzu pri definovaní národných záujmov, tradicie a skúsenosť pri plánovaní a uskutočňovaní zahraničnej politiky, jej institucionálne zabezpečenie, úroveň prípravy ľudských zdrojov, charakter medzinárodného prostredia a pod. Cieľom našej práce je analýza medzinárodného postavenia a zahraničnej politiky Slovenskej republiky po piatich rokoch existencie samostatného štátu, rovnako ako i pokus o načrtnutie možného modelu efektívnej zahraničnej politiky pre Slovensko v krátkodobom i strednodobom výhľade.

Slovensko získalo štátu samostatnosť v roku 1993 po rozdelení Česko-Slovenskej federatívnej republiky. Veľmi rýchlo dosiahlo medzinárodné uznanie a úspešne nadviazalo diplomatické vzťahy s klúčovými krajinami sveta. Od vzniku SR prevládlo široký vnútorný konsenzus ohľadom priorit zahraničnej politiky. Slovenská republika si predstavala za cieľ ťať sa s partnerom vyspelých demokratických krajín a čo možno najskôr dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciach a integračných štruktúrach západného sveta. V roku 1997 však boli prijaté dve dôležité rozhodnutia – v júli o rozšírení Severoatlantickej aliancie a v decembri o spôsobe rozšírenia Európskej únie. Slovensko sa neocití medzi popredními kandidátmi na členstvo ani v jednom pripade. Zlyhalo slovenská zahraničná politika? Aké faktory ovplyvnili jej neúspech?

Slovensku chýbajú tradície štátnosti, dlhohodiny bolo len spravovaným územím. Aj Slovenskú republiku z obdobia 1939 – 1945 možno vnímať ako nesuverenný, satelitný štátny útvár, ktorý vznikol z vôle alebo skôr blahosklonnosti nacistického Nemecka. Niekoľko dní po zrade vtedajšieho slovenského štátu bola podpísaná nemecko-slovenská obranná zmluva, ktorá slovenskú vládu zavádzala „uskutočňovať svoju politiku v zhode s nemeckou vládou a svoje sily organizovať v úzkej zhode s nemeckou brannou mocou“. Vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 sice ziskala jeho zahraničná politika vonkajšie atribúty, ako napr. príslušné rezortné ministerstvo, diplomatické zastúpenie v zahraničí, prijatie diplomatov – vyslancov krajín, ktoré nový štát uznali a pod., mala teda zahraničnú službu, avšak nemala vlastnú koncepciu zahraničnej politiky. Bola skôr len vykonávateľom a nástrojom nemeckej zahraničnej politiky.

Absenciu tradície suverénného štátu kompenzujú slovenski politici mytom o ti-sícročnom zápase o samostatné Slovensko. Tento mytus nie je možné oprieť o historické fakty. Aj rozdelenie Československa a vznik nástupnických štátov sa sice udiali v súlade so zákonom, teda legálne, ale nie legitimne – neboli podporené vôľou občanov vyjadrenou v referende. Ešte niekoľko mesiacov

po rozdelení výskumy verejnej mienky ukazovali, že obyvatelia SR boli zväčša za zachovanie federatívneho štátu s Českou republikou. Nejde o smútok za bývalou federáciou, ale o fakt, že mnohí občania mali spočiatku problém sa s novým štátom stotožniť. Vznik Slovenskej republiky roku 1993 nielenie neboli obyvatelstvom „dľho očakávaný“, ale ani zo strany svojich iniciátorov neboli pripravený. SR má vonkajšie znaky štátu, subjektu medzinárodného práva, ale stále sa ešte nespráva štandardne. Iniciátori samostatnej SR nemali samostatnú viziu, predstavu štátu a v mnohých prípadoch len kopirovali zahraničnopolitické ciele a program federácie. Tak ako si obyvatelstvo (kritické množstvo) dnes neosvojilo, prečo bolo treba vytvoriť samostatný štát, tak dodnes nechápe prečo sa Slovensko usiluje o vstup do NATO a Európskej únie. Chýba systematická cielená výchova obyvatelstva. Politickému vedeniu krajiny chýba predstava jej smerovania. Širšia verejnosť sa o tieto otázky doteraz zaujíma v malej miere, nechápe vplyv zahraničnej politiky na svoj každodenný život. Mohla tak vzniknúť zahraničná politika ako kulisa, navonok deklaruje čosi čo je v rozpore s domácou politickej praxou a často neprezentuje záujmy štátu, ale len niektorých politických alebo hospodárskych záujmových skupin.

Východiská zahraničnej politiky SR priamo súvisia s ideou štátu, pretože si vyzádajú jasné odpovede na otázku kto sme a kam chceme patrīť. Po formulácii odpovede je možné pristúpiť k definovaniu štátnych záujmov a z nich odvodíť zahraničnú politiku. Slovenské zahraničnopolitické zlyhanie v rokoch 1993 až 1997 bolo spôsobené neschopnosťou na tieto dve otázky jasne odpovedať. Slovenská republika sice deklarovala svoju príslušnosť k západnej civilizácii a prezentovala snahu čo najrýchlejšie sa dostanť do západoeurópskych a transatlantických politických, hospodárskych a bezpečnostných štruktúr, ale nedopodria ich dostatočne činními. Deklarácia sa nepremenila na vnútorné pre-svedčenie.

Presvedčenie sa rodi z uvažovania, argumentovania a dialógu. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku vznikla z potreby vytvoriť fórum pre takúto diskusiu o zahraničnej politike. Od roku 1993 zorganizovala množstvo stretnutí, ktorých cieľom bolo ziskanie jasnejšej predstavy o medzinárodných vzťahoch, tvorbe a fungovaní zahraničnej politiky, ale aj o historických koreňoch a determinantoch slovenskej zahraničnej politiky. V spolupráci s Friedrich Ebert Stiftung uskutočnila v roku 1997 sériu odborných seminárov venovaných klúčovým zahraničnopolitickým vzťahom Slovenskej republiky za účasti expertov zo Slovenska, Českej republiky a Maďarska. Zaoberali sa otázkami európskej integrácie a bezpečnosti, vzťahmi so susedmi, s klúčovými mocnosťami, ekonomickými aspektami zahraničnej politiky a zahraničnou politikou ako súčasťou verejnej politiky.

Diskusie na týchto seminároch a poznatky, ktoré sme si z nich odniesli tvoria podklad práce, ktorú vám predkladáme. Prvý rukopis tejto práce sme roz-poslali na posúdenie siedsim oponentom – Jánovi Figelovi, Pavlovi Hamzíkovi, Rudolfovi Chmelovi, Veronike Lombardini, Štefanovi Šebestovi a Petrovi Weissovi. Napísali nám posudky a zučastnili sa oponentského seminára, na ktorom

sme ako autori obhajovali svoje tézy. Po zhrnutí záverov seminára sme viaceré časti ešte výrazne modifikovali a doplnili. Dúfame, že naša publikácia bude pre čitateľov inšpiráciou pre zamyslenie sa nad našou zahraničnou politikou, prípadne vyvolá diskusiu. Samozrejme, najvyššou ambíciou je, aby sa niektoré nami navrhované postupy objavili v praktickej zahraničnej politike Slovenskej republiky.

Na záver by sme sa chceli podľakovať bratislavskej kancelárii Friedrich Ebert Stiftung, že nám umožnila uskutočniť tento projekt, všetkým účastníkom minulorocnych interných seminárov Vyskumného centra SFPA, opONENTOM a všetkým priateľom, ktorí nám pri písaní pomohli radosť, povzbudením alebo boli len trpežliví v čase, keď to bolo potrebné.

Alexander Duleba,
Pavol Lukáč,
Miroslav Wlachovský

KAPITOLA I.

1. ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY A JEJ POSTAVENIA NA MEDZINÁRODNEJ SCÉNE

Slovenská republika ako suverénny štát s medzinárodnou subjektivitou vznikla 1. januára 1993 v dôsledku rozdelenia Česko-Slovenskej federácie. SR sa stala jedným z dvoch plnoprávnych nástupcov ČSFR a sukcedovala základné bilaterálne a multilaterálne zmluvné dokumenty svojho štátneho predchodcu.

Slovensko sa tak stalo novým aktérom na medzinárodnej scéne a zároveň novým geopolitickej faktorom v strednej Európe. Ak zohľadníme základné geografické ukazovatele (pozri tabuľku), Slovensko sa zaradilo rozlohou a počtom obyvateľov do kategórie malých európskych štátov. Malá krajina nemá za sebou veľký mocenský potenciál, a preto musí aplikovať o to dôkladnejšiu a premyslenejsiu stratégiju.

Základné parametre SR:

Rozloha územia:	49 036 km ²
Počet obyvateľstva:	5 371 100
Hustota obyvateľstva:	109 obyvateľov na km ²

Dĺžka štátnej hranice spolu:	1611,5 km,
s Maďarskou republikou:	630,9 km
s Poľskou republikou:	508,2 km
s Českou republikou:	261,3 km
s Rakúskou spolkovou republikou:	115,3 km
s Ukrajinskou republikou:	95,8 km

Národnosti:	85,70 % Slováci
	10,62 % Maďari
	1,57 % Rómovia
	1,08 % Česi, Moravania, Slezania
	0,10 % Nemci
	0,58 % Rusini a Ukrajinci
	0,06 % Poliaci
	0,03 % Rusi
	0,26 % Iní

Malý štát v medzinárodnopolitickej prostredí charakterizujú viaceré faktory. Odbornici sa zhodujú na týchto charakteristických črtach:

- malá fyzická sila
- relativne slabá medzinárodná pozícia
- regionálne limitované záujmy
- úzky vnútorný trh
- malé domáce hospodárske zdroje, ktorých štruktúra vo veľkej mieri závisí od vonkajšieho trhu a konjunktúry

Tieto faktory ukazujú, že dôležitou súčasťou politickej stratégie je práve začlenenie a pevné zakotvenie malého štátu do medzinárodného spoločenstva, v ktorom môže lepšie presadzovať svoje štátne a národné záujmy. **Kedže v dnešných podmienkach medzinárodnej ekonomickej globalizácie je akákoľvek hospodárska autarkia nepredstaviteľná, politickej elite musí práve v záujme ekonomickej kooperácie a participácie na medzinárodnom obchode pre sadzovať cestu integrácie do medzinárodného hospodárskeho systému.**

Rovnako to plati pri faktore malej fyzickej sily malých štátov a pri potrebe zaručenia ich vonkajšej, ale i vnútornej bezpečnosti, a to formou integrácie do fungujúcich bezpečnostných zoskupení, s ktorými štát zdieľa rovnaké záujmy a kultúrno-politickej hodnoty.

SR sa priradila k viacerym státnym útvaram, ktoré vznikli po rozpadе sovietskeho impéria. Efekt dezintegrácie viacnárodných štátnych útvarov zapričínil výraznú zmenu politickej mapy strednej a východnej Európy. Ěste otvoreniejsie sa prejavila nedôslednosť versailleského usporiadania a model malých štátov (nemeckou historickou terminológiou nazývaný „Kleinstaatenerei“) sa ēste viac prehlibil. Ak na začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia existovali v Európe necelé dve desiatky suverénnych štátov, v súčasnosti je ich takmer štvrtsa, čiže dvojnásobok. Tento stav – a to by si mali uvedomiť nielen analytici, ale aj politici – nemôže existovať dlhodobo. Tak ako ani nikdy v európskych dejinách nemohol. Obdobie dezintegrácie bude zákonné vyštriedané integrovaním sa do väčších celkov, ktoré budú v predevere 21. storočia charakterizované ako spoločenstvá spoločných kultúr. V tomto zmysle je Európska únia inštitucionálnym stelesnením západoeurópskej kultúry a civilizácie, založenej na latinskom kresťanstve, európskom humanizme a myšlienkach modernej demokracie a slobody. Samozrejme ani tento model nie je bezchybný a jeho jednotlivé struktury prechádzajú reformami, ktoré mu majú umožniť efektívne fungovanie aj po rozšírení o ďalšie krajiny.

Žiadna iná alternatíva voči integrácii do EÚ zatiaľ nie je výhodnejšia a ani adekvátna slovenským podmienkam. **Malý štát – ako sme už zdôraznili – nemôže efektívne a normálne existovať v izolovaných podmienkach akejsi utopickej politickej, bezpečnostnej a ekonomickej autarkie. Malý štát sa dostáva do závislého postavenia práve v tom pripade, keď je jeho závislosť jednostranná a jednopólová, alebo keď vypadne z globálneho a regionálneho systému svetového hospodárstva. Širší priestor na presadenie a uplatnenie svojich záujmov majú tie štáty, ktoré sú závislé naraz od viacerých subjektov, ich závislosť je multipólsová a sú súčasťou globálnych a regionálnych sietí svetového hospodárstva.**

10

2. PREDPOKLADY A CHARAKTERISTIKY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR

Pri posudzovaní procesu vzniku a budovania slovenskej zahraničnej politiky v období 1993-1997 musíme mať rovnako neustále na pamäti skutočnosť, že Slovensko, na rozdiel od svojich bezprostredných susedov (s výnimkou Ukrajiny), nemá dlhodobé tradície vlastnej štátnosti, a teda i zahraničnej politiky, ktorá je nevyhnutným atribútom nezávislého štátu. Slovensko muselo čeliť súčasne trom hlavným výzvám pri kladení základov svojej zahraničnej politiky – dosiahnuť medzinárodné diplomatické uznanie štátu, vybudovať inštitucionálne zabezpečenie zahraničnej politiky a sformuľovať jej program.

Zásadný význam pre pomerne rýchly proces medzinárodného diplomatického uznania nového štátu malo príhlásenie sa k nástupníctvu po Česko-slovenskej federácii, a nie k nástupníctvu po Slovenskej republike z rokov 1939 až 1945. Nemalú úlohu v tomto smere zohral i civilizovaný spôsob rozdelenia Českej a Slovenskej federatívnej republiky (ČSFR) v priebehu roku 1992. V diplomatickej nôte, ktorú zaslala vláda Slovenskej republiky vládom iných krajín svetu v decembri 1992, aj vo vyhlásení Národnej rady SR bola jednoznačne deklarovaná vôle akceptovať všetky existujúce princípy regulujúce medzinárodné vzťahy, prispieť k procesu odzbrojenia, posilňovať vlastný demokratický politický systém a zabezpečiť uplatňovanie ľudských práv a práv národnostných menšíň. Predovšetkým, vďaka týmu faktorom bola SR ako suverénny štát uznaná k 1. máju 1993 vládami 99 štátov sveta. Od prvého dňa svojej existencie 1. januára 1993 sa Slovensko stalo účastníckym štátom KBSE (neskôr OBSE). Devätnásťteho januára 1993 bola SR prijatá za člena OSN a 30. júna 1993 sa stala členským štátom Rady Európy. Ďalší významný krok bol dosiahnutý 4. októbra 1993, keď bola podpísaná Eúropska dohoda o pridružení s Európskym spoločenstvom.

Slovenská republika dosiahla široké medzinárodné uznanie a získala členstvo v najdôležitejších medzinárodných organizáciach. Pomerne rýchlo dosiahla rovnaký medzinárodný štát a postavenie ako jeho bezprostredný susedia s oveľa dlhšou tradíciou zahraničnej politiky – Česká republika, Poľsko a Maďarsko.

Slovensko sa však nevyhlo viacerým chybám vyplývajúcim z nevyprofilovanosti politickej scény, z neskúsenosti čerstvo vytvorennej štátnej správy a nedostatočného inštitucionálneho zabezpečenia politiky nového štátu. Všetky spominané faktory ovplyvnili praktický výkon zahraničnej politiky.

Ak bol pre okolie krajiny základný cieľ politickej elity (v Maďarsku a Poľsku sa dokonca úspešne podarila ich demokratická výmena reflektojuča výsledky volieb) formulovaný ako zahraničnopolitickej – čo najrýchlejšia integrácia s vyspelým Západom – slovenská elita sa sústredovala najmä na budovanie vlast-

11

nej politickej a ekonomickej moci, často v rozpore s principmi západných integračných procesov. Integrácia do európskych a transatlantických politických, ekonomických a bezpečnostných štruktúr bola sice deklarovaná ako vládna priorita, praktická politika však nenapĺňala túto deklaráciu, naopak často s ľhou bola v priamom rozpore. Nedostatok politickej vôle a nepochopenie komplexného charakteru významu zahraničnej politiky štátu sú faktory, ktoré najviac ovplyvňujú charakter zahraničnej politiky SR. Prejavilo sa to v budovaní Ministerstva zahraničných vecí a zahraničnej služby, vrátane nedostatku ľudských zdrojov, resp. ich neuplného a nedôsledného využívania a v celkovom postavení MZV v štruktúre ústredných orgánov štátnej správy. **Od vzniku SR a jej samostatnej zahraničnej politiky nebolo možné určiť, v ktorom centre, akým spôsobom a ktorí ľudia formulujú základné línie a plánujú praktické kroky slovenskej zahraničnej politiky a aká je ich reálna politická sila presadiť ju.** Evidentne to však nebolo Ministerstvo zahraničných vecí, na ktorého čele sa v priebehu rokov 1993-1997 vystriedali piati ministri a jedna ministerka. Pre zahraničných partnerov z toho vyplýval okrem iného problém, s kym hovoril o dlhodobých zahraničnopolitických záujmoch SR. Slabá pozícia ministra zahraničných vecí vo vláde a časté streďanie ministrov malo svoje dôsledky pre prácu ministerstva aj celkovú koordináciu zahraničnej politiky s inými rezortmi (napr. ministerstvami hospodárstva, obrany, školstva, kultúry etc.), ako aj s Národnou radou Slovenskej republiky.

Ministerstvo zahraničných vecí SR vzniklo na báze Ministerstva medzinárodných vzťahov SR, ktoré bolo zriadené ešte v roku 1990 v podmienkach fédéracie. Jeho činnosť bola v rokoch 1990-1992 zameraná predovšetkým na rozvíjanie kultúrnych stykov Slovenska a zastupovanie jeho záujmov pri rozvíjaní spolupráce s regionmi - nie však vládami iných štátov. Okrem toho, jeho činnosť bola koordinovaná federaľným ministerstvom zahraničných vecí so sídlom v Prahe. Od 1. januára 1993 bolo Ministerstvo medzinárodných vzťahov SR z čias fédéracie transformované na ústredný orgán štátnej správy - Ministerstvo zahraničných vecí SR, - ktorému bola zverená zodpovednosť za výkon zahraničnej politiky samostatného štátu.

Princip rozdelenia majetku federácie v pomere 2 : 1 medzi Českou republikou a Slovenskou republikou sa týkal i majetku v zahraničí. Vďaka tejto skutočnosti, SR bola schopná už k 1. januáru 1993 otvoriť svoje zastupiteľské úrady v 53 štátoch sveta, rovnako ako i 4 stále misie pri medzinárodných organizáciách.

Mnohých zo schopných slovenských diplomatov, ktorí zastupovali ČSFR na významných postoch, nastupujúca slovenská politická elita neoslovila. Lojalní českoslovení diplomatí neboli pre nù ako „skutoční“ reprezentanti novovznikutej Slovenskej republiky akceptovateľní. Tento pseudoargument poukazuje na už spominané nepochopenie celostného charakteru zahraničnej politiky a na fakt, že kvalitný diplomat nie je redukovaný na obyčajný nástroj vyukonávajúcu politiku ústredia. Vzdelanie, skúsenosti, predchádzajúca kariéra aj siet personálnych kontaktov dáva každému diplomatovi jeho osobitú individuálnu hodnotu. Pre kvalitnú zahraničnú politiku to znamená plusovú „pridanú“

hodnotu, ktorú sa snaži v maximálnej miere zužitkovať. Slovenská zahraničná politika v rokoch 1993-97 nevedela mnohých takýchto diplomatov využiť. Naopak, priamo alebo prostredníctvom atmosféry podporujúcej priemernosť a byrokraticosť na úkor osobitosti a iniciatívnosti slovenská zahraničná služba strátila viacerých kvalitných diplomatov.

Nedostatok ľudských zdrojov zostáva nadáľ jedným z hlavných problémov slovenskej zahraničnej politiky. Na jednej strane, príprava kvalitných kádrov, rovnako ako i vybudovanie stabilného systému ich prípravy, si vyzýdza niekoľko desiatok rokov a samostatné Slovensko tento čas nemalo. S pribúdaním času sa nedostatok ľudských zdrojov v slovenskej zahraničnej politike prejavoval a prejavuje sa stále výraznejšie. Svoj podiel na tom má nielen výber a príprava ľudu, ale aj neexistencia pevného systému riadiaceho fungovanie zahraničnej služby.

Ďalšou charakteristickou črtou, ktorá poznačila realizáciu zahraničnej politiky SR je slabosť a nestabilita novovybudovanych štátnych inštitúcií ako takých. Tento problém sa týka všetkých novovzniknutých štátov v postkomunistickom svete, ktoré nemajú tradíciu štátnosti (vynímku potvrzujúci pravidlo v tomto smere najskôr predstavuje Slovensko). Inštitúcie v takýchto krajinách ešte neziskali prirodzenú autoritu pri výkone štátnych funkcií. Spoločnosť nie sú do stačeno ťu ťtruktúrované a systém pravidel politického správania je veľmi krehký. Skupinové záujmy sú mnohokrát silnejsie než štátne inštitúcie s nedostatočnou tradiciou a široko rešpektovanou úlohou v spoločnosti. Obrazne povedané, „nič ešte nie je sväté“ a každý po prichode k moci môže zmeniť čo považuje za potrebné podľa svojich momentálnych potrieb, vrátane štátu a jeho inštitúcií. Typickou črtou takýchto nových postkomunistických štátov je nevyníutý systém politických strán, rovnako ako i existencia tzv. nestandardných strán, ktoré sú skôr úcelovým zoskupeniami pre ziskanie politickej moci, než čítateľnými politickými subjektmi s jasne stanoveným politickým programom v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky.

Ako svedčia skúsenosti - najmä z rokov 1994-1998, - tieto faktory významne ovplyvňujú výkon slovenskej zahraničnej politiky. Ministerstvo zahraničných vecí SR sa nestalo dominantným centrom na stanovenie cieľov a realizáciu slovenskej zahraničnej politiky. Naopak, často iba nasledovalo iných domácich aktérov (lobistické skupiny blízke vláde) v presadzovaní ich partikularných zahraničnopolitických záujmov. Domáci aktéri - záujmové skupiny - skôr využívali strechu ministerstva na presadzovanie svojich vlastných hospodárských záujmov v zahraničí. Toto je jedna z hlavných príčin necitatenosti a nepredvidateľnosti slovenskej zahraničnej politiky za obdobie posledných troch rokov, zvlášť ak zoberieme do úvahy jednoznačne deklarované prozápadné integračné ciele SR a rastúce neporozumenie so západnými partnermi. Na druhej strane, uvedomenie si týchto faktorov umožňuje ľahšie porozumieť obsahu i charakteru slovenskej východnej politiky, najmä čo sa týka vzťahov s Ruskou federáciou.

Môžeme konštatovať, že SR nedokázala dosťatočným spôsobom vybudovať

inštitucionálne zabezpečenie svojej zahraničnej politiky. Bola sice schopná vybudovať formálne štruktúry, avšak nebola dostatočne schopná zabezpečiť ich kvalitné personálne obsadenie a vytvoriť vnútorné podmienky pre nezávislú úlohu ministerstva zahraničných vecí pri výkone zahraničnej politiky štátu. **Nepo- chybny hranicophilopolitickej úspech**, ktorý Slovensko dosiahlo v prvom roku svojej nezávislej existencie je preto možné pripisať skôr priaznívemu medzinárodnému efektu civilizovaného a pokojného rozdelenia Československa, než zásluhe slovenskej zahraničnej politiky. Po uplynutí tohto efektu začalo Slovensko svoje medzinárodné pozície strácať. Pričinou bola však najmä strata politickej dôveryhodnosti, ktorá sa odstartovala nočným zasadnutím poslancov vládnej koalície z treteho na štvrtého novembra 1994, na ktorom bolo poslancom opozičných strán odoprené proporčné zastúpenie v parlamentných výboroch a vznikli osobitné vyšetrovacie komisie, takisto bez účasti opozičných poslancov.

Ďalšou základnou úlohou zahraničnej politiky SR po vzniku samostatného štátu bolo sformulovanie jej programu. Všetky slovenské vlády si od roku 1993 vo svojich programových dokumentoch stanovili ako prioritu budovanie nadštandardných vzťahov s integračnými štruktúrami západného sveta (NATO, EÚ a ZEÚ) a snažili sa v nich získať členstvo. Program slovenskej vlády z januára 1995 predpokladal rozvoj nielen ekonomickej, ale i politickej a bezpečnostnej spolupráce s európskymi a transatlantickými štruktúrami. Táto jednoznačná prozápadná orientácia bola priordneným a priamym dôsledkom politickej zmien na prelome 80. a 90. rokov v krajinách strednej a východnej Európy. Stala sa symbolom porážky totalitných komunistických režimov a prejavenej vôľe plne sa integrovať do štruktúr vyspelého demokratického sveta, „u ktorému“ – ako uvádzala programové vyhlásenie vlády SR – „nas viažu historické tradície i prirodzené vzťahy“. Po piatich rokoch existencie nezávislého Slovenska však možno konštatovať, že výsledky vládnej politiky nielenže nezodpovedajú stanoveným prioritám, ale naopak, sú nimi v priamom rozpore.

Slovenská republika v rámci svojich integračných snáh viedla od začiatku intensívny politický dialóg s Európskou úniou a NATO. So zhoršujúcim sa domácou politickej situáciou a nerešpektovaním upozornením západných partnerov sa aj jeho kvalita zhoršovala. Po novembri 1994 v dialógu prevázili obavy Západu o samotnú podstatu demokracie v Slovenskej republike. V priebehu jedného roka sa Slovenská vláda stala adresantom troch diplomatických demaršov – odosielateľom dvoch bola EÚ (24. novembra 1994 a 25. októbra 1995) a jedného vláda USA (27. októbra 1995). Nerešpektovanie priateľských upozornení i vlastných záväzkov a neschopnosť prejsť od slov k skutkom výrazným spôsobom znižili dôveryhodnosť Slovenska na medzinárodnej scéne.

Pritom nešlo iba o „nedorozumenia“, týkajúce sa vnútopolitickej vývinu v SR, ktorí sa – predovšetkým v rokoch 1994-1997 – uberal iným smerom, než to predpokladajú štandardné postupy a normy vyspelých demokratických krajín. Išlo aj o nedorozumenia výsostne zahraničnopolitickej charakteru. Napríklad, SR sa v memorande príloženom k žiadosti o členstvo v EÚ, podanej

27. júna 1995, dobrovoľne zaviazala koordinovať svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku s EÚ už v predstupnom období. Ako si však podobnou koordináciu predstavuje, demonštrovala slovenská vláda napríklad 29. januára 1996 – v ten isty deň ministri zahraničných vecí EÚ predebežne odložili oficiálne uznanie Juhoslovenskej zväzovej republiky a zároveň sa začala oficiálna návšteva vládnej delegácie SR na čele s premiérom v Belehrade. Podobných príkladov (ne)koordinácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky so západnými partnermi by bolo možné v uplynulom období uviesť viaceru.

Slovensko bolo schopné pri svojom zdroze stanoviť priority svojej zahraničnej politiky. Avšak podobne ako pri riešení jej institučionálneho zabezpečenia, zlyhalo aj pri realizácii stanoveného programu. Slovensko premrhalo zahraničnopolitickej úspech prvého roku svojej samostatnej existencie. Koncom roka 1998 je jeho medzinárodné postavenie v celom rade dôležitých parametrov oveľa horšie než bolo v roku 1993. Predovšetkým, Slovensko nebolo schopné udržať krok so svojimi bezprostrednými susedmi – ČR, Poľskom a Maďarskom – pri integrácii do štruktúr vyspelého západného sveta. V prípade rozšírenia NATO v roku 1999 je už isté, že Slovensko bude čeliť situácií, keď jeho medzinárodné bezpečnostné postavenie bude komparatívne horšie než postavenie jeho bezprostredných susedov. Slovenská republika stráca proti svojim susedom tempo aj v oblasti ekonomickej spolupráce. Kým Česká republika bola prijatá do Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) v roku 1995, Maďarsko, Poľská republika ho nasledovali v roku 1996, Slovensko sa členom nestalo ani do polovice roku 1998. Ak Slovenská republika nevstúpi do Európskej únie približne v rovnakom čase ako jej spomínaní traja susedia, ktorých to očakáva v horizonte okolo roku 2005, tak sa hospodárske rozdiely zvýšia dramatickým spôsobom.

V roku 1997 sa skončila prvá etapa samostatnej slovenskej zahraničnej politiky v dôsledku klúčových rozhodnutí NATO a EÚ o stratégii rozširovania smerom na východ. Slovenská republika v tejto etape zlyhala. Začína sa kvalitatívne nová etapa, ktorá si znova vyžaduje prehodnotenie procesov prebiehajúcich v súčasnej Európe, definovanie národných záujmov SR a určenie prostriedkov ako ich naplniť. Nie je potrebné meniť deklarované priority zahraničnej politiky SR, je však potrebné zhodnotiť, prečo ich SR nebola schopná v rokoch 1993-1997 dosiahnuť a čo z toho vyplýva pre slovenskú zahraničnú politiku v najbližších rokoch. Je potrebné zároveň sa po-kúsiť zhodnotiť i situáciu, keď SR nebude schopná integrovať sa do západných štruktúr, nazvime to – v dosťažotne dlhom „medziobdobi“. Akým medzinárodným výzvam a akým spôsobom má čeliť tak, aby nestratila svoju integračnú šancu definitívne?

3. SITUÁCIA V STREDNEJ EURÓPE PO SKONČENÍ STUDENEJ VOJNY

Prvá polovica deväťdesiatych rokov priniesla množstvo prevratných zmien. Nie lenže padol komunistický systém v štátach strednej a východnej Európy, ale zjednotnení Nemecka a rozpadom mnohonárodných federatívnych štátov sa úplne zmenila mapa Európy a rozdelenie politických sil. Nikto, ani Západ ani Východ, neočakával taký rýchly sled udalostí a ľudia na oboch stranach Čeleznej opony neboli na to pripraveni. Skončilo sa obdobie studenej vojny a pominula hrozba globálnej konfotrácie vyhotenej pretekmi v zbrojeni, ktoré vrcholili v 70. a 80. rokoch medzi dvoma jadrovými supervelmocami – USA a Sovietskym zväzom. V bývalých komunistických štátach sa uskutočnili slobodné voľby a nastúpili cestu politickej i hospodárskej transformácie. Európa prezívala eufóriu z víťazstva ideálov demokracie, vlády zákona a slobodného trhu.

Tienistou stránkou uvedených rokov bola vojna v bývalej Juhoslávii a konflikt na postsovietskom území. Česko-Slovensko bolo jediným mnohonárodným štátom, ktorý bol v tom čase schopný rozdeliť sa civilizovaným a pokojným spôsobom. Českéj republike i Slovensku sa za to dostało širokého medzinárodného uznania.

V priebehu niekolkých rokov sa zreteľne ukázalo, že nie všetky krajinám strednej a východnej Európy (SVE) sú rovnako pripravené realizovať reformy. V niektorých krajinách sa proces začal stretávať so silnejším odporom a začali sa mobilizovať antireformné politické sily. Ukázalo sa, že Rusko nie je schopné v transformácii napredovať takým spôsobom, aby sa v dohľadnej dobe stalo plne hodnotovo a záujmovne kompatibilnou súčasťou západnej Európy.

Západ čelił nerovnovážnemu priebehu reforiem v postkomunistických krajinách. Hlavná otázka, ktorú museli jeho predstaviteľia zodpovedať znala – akým spôsobom prispieť k stabilizácii regiónu SVE a podpore reformného procesu v záujme posilnenia bezpečnosti celej Európy. Po Janajevom pokuse o štátny prevarat v ZSSR a rozpadu tohto východného impéria, začali krajinu SVE prejavovať náhlas svoj záujem o vstup do preverených západných politických, bezpečnostných a hospodárských štruktúr – najmä NATO a Európskej únie.

Začalo sa diskutovať o rozšírení NATO, Európskej únie i Západoeurópskej únie smerom na východ tak, aby šancu dostali najúspešnejšie postkomunistické reformné krajiná a zároveň, aby sa nezavolrili dvere pred žiadoucou z nich. V polovici roka 1993 padlo politické rozhodnutie o budúcom rozšírení EU na Kodanskom summite. V januári 1994 bol prijatý program NATO Partnerstvo pre mier. EÚ i NATO definovali hlavné podmienky členstva krajín SVE. Roky 1994 až 1997 sa tak niesli hlavne v znamení uvažovania o stratégii rozšírenia NATO i EÚ smerom na východ. V roku 1997 bol tento proces zavŕšený, keď boli prijaté konečné rozhodnutia NATO i EÚ prijať do svojich radov prvé a transfor-

mačne najúspešnejšie krajinu SVE. Rusko podpisom Zakladajúceho aktu s NATO v máji 1997 de iure akceptovalo proces rozšírenia NATO o nové členské krajinu. Skončila sa tak druhá významná etapa hľadania novej podoby bezpečnosti a hospodárskej architektúry Európy po ukončení bipolárneho konfliktu.

Západný a východný blok v povojnovom období predstavovali aliancie štátov spojených nielen spoločnými politickovojskými a hospodárskými záujmami, ale i spoločne zdĺžaným systémom civilizačných hodnôt. Bolo preto najnovýs prirodzený a zákonitý, že byvale sovietske satelity po zmene komunistických režimov na prelome 80. a 90. rokov a rozpade východného bloku vyjadrili vôlei štát sa pinoopravnou súčasťou vyspelého demokratického sveta a jeho štruktúr (NATO, EÚ a ZEÚ). V rozpore s prirodzenou logikou ich vnútorného i celkového medzinárodného vývinu by bol opačný postup, t.j. ak by tak neuroobil.

Vôle integrovať sa do spoločného európskeho hospodárskeho a politického priestoru po ukončení bipolárneho konfliktu preukázali nielen postkomunistické krajiny SVE, ale i neutrálne krajiny – Rakúsko, Švédsko a Finsko. Ich neutralita stratila v nových medzinárodných podmienkach politické i hospodárske opodstatnenie a zmysel. Od 1. januára 1995 sa európska „Dvanásťka“ rozšírila na európsku „Pätnásťku“. Išlo nielen o koniec obmedzeného hospodárskeho prístupu spomínaných krajín k dominantnému európskemu trhu v rámci EÚ, ale aj o faktický koniec ich vojenskopolitickej neutrality. Napríklad, Nórsko nie je sice členom EU, ale je členom NATO. Švajčiarsko – klasický príklad európskej neutrálnej krajiny, ktorej tradícia siahajú ďaleko pred bipolárny konflikt, – sa zapojilo koncom roka 1996 do projektu NATO Partnerstvo pre mier. Írsko nie je členom NATO, avšak je členom EÚ, takže sa naň rovnako vzťahujú ustanovenia Maastrichtskej zmluvy o Európskej úni.

V súlade s Maastrichtskou zmluvou o Európskej úni zo 7. februára 1992 (vstúpila do platnosti 1. novembra 1993) sa všetky členské krajiny EÚ zaviazali koordinovať svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Pritom väčšina členských krajín EU je vojenskopoliticky organizovaná nielen v Západoeurópskej úni ale i v NATO. Neutrálne členské krajiny EÚ budú musieť, v dlhom časovom horizonte, koordinovať svoju bezpečnostnú politiku s členskými krajinami Severoatlantickej aliancie, ktoré sú aj členskými krajinami EÚ.

Pri demokratickej krajine v Európe sa po páde berlínskeho múra zmenila klasická podoba „sojeneckej otázy“ z obdobia pred druhou svetovou vojnou – na ktorej strane, ako a proti ktoru hľadať spojencov? Súčasná podoba tejto otázy pre postkomunistické krajinu má výsostne „vnútorný“ charakter – ako rýchlo a úspešne vybudovať stabilný demokratický systém a slobodnú trhovú ekonomiku, ktorá umožní čo najskoršiu integráciu do politických, hospodárskych i bezpečnostných štruktúr stabilného a vyspelého sveta? Po rozpade Sovietskeho zväzu koncom roku 1991 sa výrazne znížila hroba globálneho konfliktu vo svete a naráslo význam vnútorných faktorov vývinu transformujúcich sa krajín pre európsku bezpečnosť.

NATO prostredníctvom programu Partnerstvo pre mier a EÚ prostredníctvom Európskych dohôd o pridružení vytvorili dostatočný a rovnaký rámc pre uplat-

nenie prejavejnej vôle každej z krajín strednej a východnej Európy (SVE) dosiahnuť plnoprávne členstvo.

Program Partnerstvo pre mier bol prijatý na vrcholnom sumite NATO v Bruseli v januári 1994. Rámčový dokument o pristúpení SR k programu podpísal 9. februára 1994 v brusselskom siedle NATO premiér slovenskej vlády V. Mečiar. Kritériá pre ziskanie plnoprávneho členstva nových krajín v NATO boli prvkárat blízšie špecifikované v oficiálnej expertnej analýze NATO „Štúdia o rozšírení NATO“ (Study on NATO Enlargement) zo septembra 1995. Podmienku členstva je plná akceptácia základných principov obsiahnutých vo Washingtonskej zakladajúcej zmluve: presadzovanie a obrana demokracie, individuálnej slobody, vlády zákona, vysporiadanej a stabilnej vzťahy so susedmi.

Európske dohody o pridružení (tiež tzv. asociačné dohody) uzavreli s Európskymi spoločenstvami ČSFR, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva a Slovensko. Po rozdelení ČSFR osobitné dohody s ES podpisali obidva nástupnické štáty ČR i SR 4. októbra 1993 a do platnosti vstupili 1. februára 1995. Rozhodnutie o rozšírení Európskych spoločenstiev o postkomunistické krajiny bolo prijaté na sumite ES v Kodani v júni 1993 a ďalej špecifikované na sumite v Essene v decembri 1994. Bolo stanovených 5 základných podmienok rozšírenia EÚ, príom pre 4 sa týkajú asociovaných krajín, ktoré prejavili záujem o plné členstvo: 1. politická stabilita, stabilita demokratických inštitúcií, uznávanie ľudských práv a práv menšín; 2. fungujúce trhové hospodárstvo; 3. schopnosť odolať konkurenčným tlakom vnútri Únie (politika hospodárskej sféry); 4. schopnosť previazať všetky povinnosti a ciele, vyplývajúce z členstva (politická, hospodárska a menová únia). Piata podmienka sa týka Únie: schopnosť zvládnúť rozšírenie a uskutočniť inštitucionálnu reformu.

Tento „individualizovaný“ rámec cieľavedome obmedzuje možnosť „strategických špekulácií“ a vojenskopolitickej úvah podľa vzorov „z“ a „spre“ obdobia studenej vojny. Z otázk zásadného zahraničnopolitickejho významu pre krajiny SVE robi takmer výsostný predmet ich vnútornej politiky. **Esťe nikdy v dejinách krajín SVE ich zahraničná orientácia nebola predmetom ich vlastnej slobodnej voľby a esťe nikdy nezávisela v takej miere od obsahu a štýlu ich vnútornej politiky, ako je to v súčasnosti.** Po Jalskej a Postupimskej konferencii, i počas bipolarného konfliktu boli v hre oveľa dôležitejšie otázky medzinárodného významu, než charakter i obsah vnútornej politiky krajín SVE – udržanie globálnej stability a svetového mieru.

4. NOVÉ MEDZINÁRODNÉ VÝZVY A NÁRODNÉ ZÁUJMY SLOVENSKÉJ REPUBLIKY

NATO a EÚ plnili a plnia ďalej stabilizačnú a integračnú úlohu v Európe. Rozšírenie týchto štruktúr o nové krajiny SVE znamená rozšírenie pásma stability a prosperity v Európe. Rusko má problémy s transformáciou a odmieta rozšírenie západných štruktúr – predovšetkým NATO – ako ohrozenie svojej národnej bezpečnosti. Je celkom pochopiteľné, že hra na národné záujmy v Európe s jednotlivými európskymi mocnostami by Rusku vyhovovala oveľa viac. Obnovenie veľmocenskej hry v Európe v súčasnosti by znamenalo pomála, ale isté nastúpenie cesty späť do vojnovej európskej minulosťi. Jednou z hlavných príčin vzniku NATO a EÚ bola práve eliminácia veľmocenskej hry v Európe a zamezenie možnosti vzniku vojen. V prípade rozpadu integračných štruktúr západného sveta by sa malí krajiny znova stali iba hračkami v geopolitickej hre veľmoci. Rusko by sice znova ziskalo svoje historické herné miesto, avšak pre malé krajiny SVE by to bolo to najhoršie, čo by sa im mohlo v najbližšej budúcnosti priblížiť. Jednou z najväčších hrozieb pre budúcnosť malých štátov v Európe – vrátane Slovenska – by bola prípadná erózia západných integračných štruktúr a zniženie vojenskej prítomnosti USA na kontinente. V najvyššejom národnom záujme SR je aby sa tak nestalo.

Rusko si od spomínamej „kvarej jesene“ v roku 1993 zvolilo cestu silovej a autoritárnej politiky (vnútorej) – silný prezidentský režim i vonkajšej – obnovenie centralistických pozícii v rámci SNS. Neúspech už takmer päťročného pokusu o organizáciu postsovietového priestoru prostredníctvom SNS na základe rovnoprávnych vzťahov podľa modelu EÚ, znamená jeho prehľubujúcu sa destabilizáciu, nastupujúcu konfrontáciu národných záujmov v postsovietskom priestore a hrozbu pre vyspelý svet. Rusko by takúto hrozbu pre vyspelý svet nikdy nepredstavovalo, ak by nebolo zdrojom alternatívnej politiky (vnútorej i zahraničnej) v Európe – zvlášť sa to týka krajín SVE. Čo sa týka vzťahov s USA, je už úplne zrejmé, že Rusko a USA sa dostávajú do konfrontácie záujmov v strategických regiónoch sveta (Blízky východ, Irán, Irak, India, Čína a pod).

Pre udržanie postbipolárneho statu quo v Európe doslova dramaticky naráslo pre transatlantické spoločenstvo význam existencie nezávislých postsovieských štátov – najmä Ukrajiny – predovšetkým od konca roka 1993. Rozhodujúcou pre zmienu stanoviska západných krajín nebola len skutočnosť, že Ukrajina ratifikovala Lisabonský protokol z roku 1992 a súhlasila s odovzdaním jadrových zbrani Rusku, ale rovako i vnútopolitický vývin v Rusku, ktorý akceleroval v jesene 1993. Od jesene 1993 sa začalo presúvať fažisko ďalšej etapy medzinárodného vývoja smerom na východ. Prechodné obdobie tohto presunu sa ukončilo de facto v roku 1997 a ukončí sa de iure v roku 1999, keď sa prvé postkomunistické krajiny – ČR, Poľsko

a Maďarsko – stanú oficiálne členmi NATO. Po prvej vlnie rozšírenia západných štruktúr sa zvýrazní postavenie Ukrajiny, ktoré nezávislá existencia bude garantovať zafixovanie výsledkov novej medzinárodnej situácie. Existencia nezávislej Ukrajiny je potvrdením novej bezpečnostnej situácie v Európe.

Autorom tézy o tom, že „s návratom Ukrajiny do zväzku sa Rusko automaticky znova stane impériom“ je Zbigniew Brzezinski, ktorý zásadným spôsobom prispel k zmene americkej politiky v posovietiskom priestore. Ešte v časoch hľubej Bushovej progorbačovskej a neskôr i Clintonovej ruso-centrickej orientácie presadzoval ideový koncept, ktorý si od jesene 1993 začala osvojovať a oficiálna politika USA. Ukrajina ostabuje Rusko smerom k Európe, svojim spôsobom izoluje Rusko od Európy a umožní prechodnú etapu sformovania a upevnenia nového atlantického spoločenstva. Kazachstan zohráva podobnú úlohu smerom k strednej Ázii. Nezávislá existencia Ukrajiny i Kazachstanu fixuje nové globálne medzinárodné status quo vo svete po ukončení studenej vojny i prvej postbiopárskej etape vývinu postkomunistickej Európy (1989/90 – 1997). Na druhej strane Rusko cielene podniká kroky, ktoré smerujú k postupnej hospodárskej, ale i politickovojsknej reintegrácii posovietiskeho priestoru. Dobrým prikladom je jeho politika voči Bielorusku.

Napriek tomu, že proces integrácie Ruska a Bieloruska v rámci vytvorenia únie (zmluva bola podpísaná v apríli 1996) napreduje, – najmä v politickej a hospodárskej oblasti – pomaly, v oblasti vojenskej spolupráce zaznamenáva celkom reálny pokrok. 2. apríla 1997 Najvyššia Rada Spoločenstva RF a Bieloruska schválila „Všeobecné princípové budovanie ozbrojených síl Bieloruska a RF a využitia vojenskej infraštruktúry“. Bolo dohodnuté zjednotenie legislatívnej, realizácia spoločných programov pri výstavbe armád, vytvorenie systému spoločného velenia, a pod. Pokračujú práce nad vypracovaním spoločnej vojenskej doktríny, vojská protizdušnej obrany (PVO) spoločne bránia a monitorujú vzdušný priestor a ruskí predstaviteľia sa netajia skutočnosťou, že vytvorenie vojensko-politickej únie s Bieloruskom, ku ktorej by mali postupne pristúpiť ďalšie posovietiske štát, je motivované práve rozšírením NATO smerom na východ.¹

Po vstupe Českej republiky, Polska a Maďarska do NATO stredná Európa v súčasnej podobe prestane existovať. Kvôli rusko-bieloruskému spojenectvu, krajiny Pobaltia ziskajú definitívne „škandinávsky“ vektor ďalšieho smerovania. Slovensko sa tak pravdepodobne ocitne v novom geopolitickom priestore spolu s Rumunskom, Bulharskom a Ukrajinou. Vznikla by tak „nová stredná Európa“.

Rumunsko, Bulharsko a Slovensko neposkytujú zatiaľ žiadne garancie, že v nich (na rozdiel od ČR, Polska a Maďarska) nepriđu znova k moci neštandardné politické sily, ktoré by mohli znova demontovať demokratický systém. Pravde-

podobne sa pred nimi dvere do západných zoskupení uzavré minimálne do tej doby, dokiaľ nedôjde k zásadným zmenám v posovietiskom priestore. Tieto zmeny však musia mať spoločného globálneho menovateľa – Rusko prestane by zdrojom alternatívnej politiky vo vztahu k transatlantickému spoločenstvu, minimálne v Európe. Tieto skutočnosti určia novú etapu vývinu medzinárodnej situácie v najbližších rokoch – dobu jej trvania i ľažiskový obsah medzinárodných vzťahov. Celý komplex rizík späť s týmto vývojom predstavuje najväčšie ohrozenie národných záujmov Slovenskej republiky.

¹ Gofts, A.: Na otviet Atlantistom. *Itogi*, 13. 5. 1997. Analýzu predpokladov ďalšieho vývoja pozri Rumjancev, O. G.: Daňnejša integrácia Belorusií i Rosiji: nekotorije právovije aspekty. Moskva 1997.

KAPITOLA II.

NAJVÝZNAMNEJŠIE ÚLOHY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

1. IDEOVÉ A ORGANIČNÉ PREDPOKLADY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR

Úspech zahraničnej politiky štátu závisí od viacerých faktorov. Od vonkajšieho prostredia, medzinárodnej situácie, ale aj domácej politickej a ekonomickej sútuácie a zdrojov, ktoré môže štát použiť pri presadzovaní svojich záujmov na medzinárodom poli.

Vnútorné zdroje zahraničnej politiky tvoria napríklad systém inštitúcií zabezpečujúcich vzdelanie a prípravu pracovníkov pre zahraničnú službu. Slovenská republika pri budovaní ministerstva zahraničných vecí, ale aj ostatných inštitúcií, ktoré hrajú úlohu v zahraničnej politike neustále zápasila s nedostatkom kvalifikovaných pracovníkov. Diplomati, ktorí začali svoju profesionálnu dráhu ešte v socialistickom Československu boli väčšinou absolventi moskovského Štátneho inštitútu pre medzinárodné vzťahy (Gossudarstvennyj institut međunarodnih otnošenij – GIMO). Vo svojej práci, či dokonca ešte počas štúdia, boli vystaveni tlaku československých, ale aj sovietskych špecialných služieb, ktoré ich nutili do spolupráce. Preto aj viaceri z nich boli po novembri 1989 prakticky nepoužiteľní pre prácu v zahraničnej službe nového demokratického štátu a museli opustiť Federálne ministerstvo zahraničných vecí. Miesta veľvyslancov v kľúčových krajinách boli obsadené osobami z iných oblastí, ktorým sice chýbalo formálne vzdelanie a diplomatická prax, ale boli dôveryhodné pre vládu v Prahe aj v krajinre vyslania. Československo bola ponuknutá pomoc demokratických krajín pri výchove diplomatov, a viaceri mali možnosť študovať vo Viedni, Londýne alebo iných mestách. Ani táto pomoc nestáčila však zabezpečovať pravidelný prisun absolventov v potrebnom množstve, a tak bolo nevyhnutné zriadíť vlastné vzdelávacie zariadenia. V Bratislave vznikol Ústav medzinárodných vzťahov pri Právnickej fakulte Univerzity Komenského, ktorý zabezpečoval postgraduálne štúdium a prípravu pracovníkov pre Ministerstvo zahraničných vecí a iné inštitúcie v oblasti zahraničnej politiky. Neskôr vznikla v Banskej Bystrici v rámci Univerzity Mateja Bela Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, kde bolo otvorené denné štvorročné magisterské štúdium medzinárodných vzťahov. Vláda a najmä Ministerstvo zahraničných vzťahov by malo podporovať inštitúcie zamerané na prípravu pracovníkov pre zahraničnú službu materiálne, informačne a finančne. Studenti by mali absolvovali stáže na MZV, v kancelárii Prezidenta SR, v Národnej rade SR alebo na zahraničných odboroch iných ministerstiev. Vláda by mala vyčleniť peniaze na

niekoľko štipendii pre mimoriadne kvalitných študentov na štúdium medzinárodných vzťahov a diplomacie v krajinách Európskej únie a USA. Uchádzací o tieto štipendia by mali byť vybraní na základe konkurzu, nezávislou komisiou, zloženou napríklad z predstaviteľov MZV, vysokoškolských pedagógov a predstaviteľov krajiny a inštitúcií, kde by mali študenti štipendium získať. Prostredky na tieto štipendia by vláda mohla výčleniť po dohode s EÚ resp. USA. Vzhľadom na charakteristiky SR ako malého štátu, ktoré sme opisali v úvodnej kapitole, je jasné, že SR sa medzinárodnej scéne nemôže presadiť ani silou ani množstvom, ale jedine kvalitou. Preto by vzdelávanie budúcich diplomatov malo byť jednou z jej priorit a mala by mať rozpracovanú jasnu stratégiu v tejto oblasti.

Ďalším momentom, ktorý úzko súvisí s kvalitou zahraničnej politiky je vytváranie jej vedeckého a intelektuálneho zázemia. Okrem klasickejho oddelenia analýz a plánovania na Ministerstve zahraničných vecí, ktoré pripravuje podklady pre každodennú formuláciu zahraničnej politiky a krátkodobé a strednodobé analýzy je nevyhnutné, aby pri ministerstve či úz zahraničných vecí alebo obrany pracovali centrá s veľkou mierou myšlienkovej slobody a autonómie, ktoré by pripravovali strednodobé a dlhodobé analýzy v oblasti medzinárodných vzťahov a bezpečnosti. Tie by boli len čiastočne financované priamo zo štátneho rozpočtu a o zvyšok prostriedkov by sa mali uchádzať prostredníctvom grantových konkurzov. V nich by sa stretávali v slobodnej súťaži s mimovládnymi organizáciami. Medzi ne sa dajú zaradiť niektoré pracoviská Slovenskej akadémie vied, ale aj odborné pracoviská fungujúce v rámci občianskych združení, akým je napríklad aj Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Centrum pre európsku politiku, Inštitút pre verejné otázky a ďalšie. Kvalitná grantová politika by zabezpečila čiastočny prisun finančných prostriedkov od štátu, čím by štát nepríamo podporil rozvoj občianskej spoločnosti a zároveň by získal kvalitné a nezávislé analýzy z viacerých zdrojov.

Ludia pracujúci v spomínaných vzdelávacích a vedeckovýskumných inštitúciach, ako aj fudia združení v nezávislých občianskych združeniach na základe svojho zájmu o oblasť medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky, publičisti a politici vytvárajú isté spoločenstvo – community. Zahraničnopoliticky zameraná „community“ krajiny zohráva nezastupiteľnú úlohu a nesie nesmierne veľkú zodpovednosť. Je preto treba, aby bola „zocelená“ priebežnou výmenou názorov, aby sa vásniesto prela o najsprávnejšie vysvetlenia a najoptimálnejšie riešenia, avšak rovnako vásniesto zastávala spoločné presvedčenia o národných zájmovoch. Ak chce Slovensko v medzinárodnej konkurencii obstáť, musí v ňom za podpory celej spoločnosti nastúpiť to najlepšie, čo krajina má.

Ako ukazujú európske integračné procesy, dôležitým prvkom je otvorená diskusia, informovanie, ale najmä prameň zapájania verejnosti do procesu integrácie. Vláda, ktorá si medzi svoje prioritné ciele určila členstvo v Európskej únii musí v prvom rade zabezpečiť kvalitnú informačnú kampaň, najmä prostredníctvom verejnoprávnych médií. V tomto smere občania na Slovensku právom už niekoľko rokov pocitujú deficit.

„Komunikačná stratégia“, ktorej cieľom je, aby verejnosť bola dostatočne informovaná o tom, čo vláda robí pre uskutočnenie svojho správneho zámeru, však rozchodne nepostačí. Táto verejnosť sama musí byť zapojená do procesu európskej integrácie – nielen vzhľadom na to, že o vstupe Slovenska do Európskej únie sa bude rozhodovať – za predpokladu, že zložité rokovania budú zavŕšené úspechom – v referende. Vyrovnáť sa s problémami integrácie, či len ich uchopí a definovať, si vyžaduje nielen akciu nejakého vládneho orgánu, ale efektívnu komunikáciu medzi vládou a sprostredkujúcimi telesami občianskej spoločnosti (ku ktorej okrem mimovládných organizácií treba priradiť aj vedec-ké inštitúcie a univerzity). Sociálne otázky, problematika národnostných menšíčín či všeobecnej právnej a politickej kultury si vyžadujú od vlády aktívnu politiku, ktorá môže byť úspešná jedine vtedy, ak sa vytvorí systém spätných väzieb medzi vládou a občianskou spoločnosťou.

Súčasťou procesu integrácie v krajinách, ktoré majú záujem stať sa členom Európskej únie je aj proces „europeizácie“ Štátnej správy. Je potrebné struktúrovať a obsadzovať posty na ministerstvách tak, aby boli kompatibilné so svojimi partnermi pre zodpovedajúce rezorty v iných členských štátach. Domácom problémom, ktorý do značnej miery ovplyňuje zahraničnú politiku, je aj skutočnosť, že dosiaľ nebol prijatý kvalitný zákon o nezávislej štátnej službe. To nielenže umožnilo politickým stranám, aby sa práve ony stali hlavnými aktérmi pri formuľovaní politiky štátu, ale im tiež poskytlo priležitosť preniknúť hlboko do štátnej správy. Tym, že sa štátna správa, vrátane personálneho zloženia ministerstiev, neradi dôsledne kritériami odbornosti a nadstrannikosti, je negatívne poznamenaný výkon a odbornosť rôznych orgánov štátnej správy. Ako sa Slovensko stáť viac priblížiť Európskej únii začína sa internacionálizovať aj činnosť ministerstiev. Neodbornosť a niekedy aj otvorená stranickosť rôznych ministerstiev a iných štátnych úradníkov sa potom stáva pre Slovenskú republiku medzinárodným problémom.

2. ZAHRANIČNÁ POLITIKA A BEZPEČNOSŤ

Zakotvenie Slovenskej republiky v systéme európskej bezpečnosti

Po rozpadе bipolarného sveta mali krajiny strednej Európy teoreticky niekoľko možností ako riešiť svoju bezpečnostnú situáciu. Slovensko tvorilo spolu s Českou republikou, Maďarskom a Poľskom tzv. Visegrádsku skupinu, pre ktorú existovali štyri základné bezpečnostné možnosti.

I. Severoatlantická opcia. Väčšina politických elít v spomínaných štyroch krajinách uvažuje v rámci tejto opcie a neviď k nej reálnej alternatívu. Existuje preto niekoľko dôvodov. Transatlantická spolupráca tvorí jadro európskej bezpečnosti a Európa by nebola bez americkej pomoci schopná zabrániť sovietskej agresii. Severoatlantická aliancia sa za svojich takmer päťdesiat rokov existencie stala najúspešnejšou alianciou v histórii. NATO je jedinou bezpečnostnou organizáciou, ktorá poskytuje vďaka článku 5 Washingtonskej zmluvy pevné garancie bezpečnosti v prípade napadnutia. Výhody pristúpenia krajín Visegrádskej skupiny (medzi nimi aj Slovenska) k Washingtonskej zmluve, čiže ziskanie členstva v Severoatlantickej aliancii sú predovšetkym v oblasti bezpečnostnopolitickej a vojenskopolitickej.

a) Bezpečnostnopolitické výhody

1. Prijatie krajín strednej a východnej Európy (SVE) do NATO ako jedinej efektívnej medzinárodnej organizácie s integrovanou vojenskou štruktúrou zvýší celkovú úroveň bezpečnosti v strednej Európe. Vstup do NATO dáva týmto krajinám väčšiu možnosť rozhodovať o európskej bezpečnosti, a teda o vlastnom osude. Po desaťročiach im umožní stať sa z objektu medzinárodných vzťahov ich subjektom.
2. Rozšírenie NATO dovrší proces multilaterálnej integrácie Spolkovej republiky Nemecko do euroatlantických štruktúr, a tým posunie aj konanie tejto krajiny s jej východnými susedmi z rámca prevažne bilaterálnych vzťahov do multilaterálneho rámca, ktorý je pre menšie krajiny oveľa výhodnejší.
3. Ziskanie bezpečnostných záruk vyplývajúcich z článku 5 Washingtonskej zmluvy by pre tieľo krajín znamenal posun z doterajšej tzv. šedej zóny (tvorenej krajinami, ktoré nemajú medzinárodné záruky bezpečnosti porovnatne so zárukami členstva v NATO) do spoločenstva zdieľaných a bránených hodnôt.

b) Vojenskopolitické výhody

1. Začlenenie do NATO by výrazne urýchliло proces modernizácie Armády SR a z dlhodobého hľadiska v podstatnej miere znižilo aj finančné náklady (aliančná bezpečnostná politika je vždy lacnejšia než samostatná obrana).
2. Po vstupe do NATO bude rozpočtová kapitola ministerstva obrany v NR SR prerokovaná nielen ako vnútrostátny problém, ale aj ako otázka podielu SR na aliančnej cene za obranu, bezpečnosť a stabilitu. Da sa očakávať, že v SR nastane, podobne ak je to v krajinach NATO, vyjasnenie medzi ministerstvom obrany a výborom pre obranu a bezpečnosť NR SR pri rozhodovaní o prioritách modernizácie armády.
3. Zapojenie do systému zbrojnej a akvizicnej kooperácie v rámci NATO vytvorí predpokladaj aju skutočnému budovaniu a využívaniu vlastnej priemyslovej základne obrany a ku znižovaniu nákladov na výstavbu, vycvičku a prevadzku Armády SR.

II. Západoeurópska opcia uprednostňovala rýchlu integráciu visegrádskych krajín do Európskej únie a Západoeurópskej unie pred integráciou do NATO. Výhoda tejto opcie spočíva v tom, že je akceptovanejšia vo verejnnej mienke Visegrádskych krajín. Druhou výhodou je, že táto opcia (EÚ, ZEÚ) prináša širšiu a koncepcnejsiu škálu bezpečnostných riadení pre región a k politicko-vojenškym nástrojom pridáva stabilizujúcu ekonomickú integráciu, ktorá bude v budúcnosti hrať rozhodujúcu úlohu. Slabinnou tejto koncepcie je, že v prípade ZEÚ nabáda visegrádské krajiny pripojiť sa k bezpečnostnej organizácii, ktorá nemá vlastné vojenské kapacity umožňujúce poskytovať bezpečnostné garancie. Vyplýva to z história tejto organizácie, jej vzťahov k NATO a Európskej únii. Vstup do Európskej únie a ZEÚ by nedokázal zaručiť bezpečnostné garancie počas obdobia tranzície. Európania zamyšľajú pretransformovať ZEÚ do bezpečnostnej organizácie tvoracej súčasť Európskej únie. Základ ZEÚ tvorí tzv. modifikovaná Bruselská zmluva (Modified Brussels Treaty), ktorej článok 5 formuluje pevné záruky ešte ostrejšie ako článok 5 Washingtonskej zmluvy NATO. Táto klausúla a prelinajúce sa členstvo krajín v NATO a ZEÚ vytvára medzi nimi silné puto. Viaceré krajiny ZEÚ (na čele s Veľkou Britániou) dali však zelenú rozvoju tejto organizácií až potom, keď bolo jasné, že neohrozí kvalitu transatlantického spojenectva. Z toho vyplýva aj pomerné zložitosť štruktúra organizácie. Plnoprávnym členom ZEÚ sú len štáty, ktoré sú zároveň členmi NATO a EÚ i európskimi členovia NATO, ktorí však nie sú členmi EU majú štatút pozorovateľov; členovia EU a zároveň nečlenovia NATO majú štatút asociovaných členov a krajiny strednej a východnej Európy, ktoré podpisali s Európskou úniou Asociáciu dohody majú štatút asociovaných partnerov. **Nikto z predstaviteľov Západoeurópskej únie si nievie predstaviť, že by sa v súčasnosti mohol stať jej plnoprávnym členom štát, ktorý by nebol zároveň členom NATO a Európskej únie.** Zložitosť systém kategórií členstva však dáva ZEÚ osobitny význam, pretože sa tak vy-

tvára fórum, na ktorom môže 28 európskych štátov diskutovať otázky európskej bezpečnosti a navrhovať ich riešenia. Vzájomné vzťahy medzi troma organizáciami NATO, EÚ a ZEÚ potvrdzujú, že krajiny demokratického západu využívajú prepojenie týchto organizácií – ide o tzv. concept of interlocking institutions. **Ziskanie členstva v EÚ, ZEÚ a NATO, znamená skôr kroky k ziskaniu maximálnej bezpečnosti než alternatívu. Členstvo v EÚ nevytvára z hľadiska bezpečnosti alternatívu k členstvu v NATO, ale komplementárny prvk.**

III. Opcia neutrality bola populárna v Československu a Maďarsku pred rozpadom ZSSR. S ukončením tradičného antagonizmu dvoch superevmocí však stratił pojem neutrality svoj zmysel. Modely povojnovej neutrality (Finsko, Rakúsko) boli produkтом bipolárneho medzinárodného poriadku, ktorý sa skončil v rokoch 1989-1991. Pri úvahách o možnej neutralite je treba uvážiť aj jej finančnú náročnosť, ktorú si pri dnešnom stave svojich ekonomik Česká republika, Maďarsko, Poľsko ani Slovensko nemôžu dovoľiť. Prijatie takejto konceptie by v ich prípade znamenalo faktickú rezignáciu na obranu krajiny. Konceptia neutrality bola v posledných rokoch spochybnená ako neefektívna a finančne nákladná v takých klasických neutrálnych krajinach, ako je Rakúsko a Švédsko. Tri neutrálne krajinaj, Rakúsko, Švédsko a Finsko sa stali členskými krajinami Európskej únie, a preto už nie je možné hovoriť o ich politickej neutralite. Vo všetkých troch krajinach sa viedie živá diskusia o neutralite. Neutralita predpokladá aj to, že nejaké štaty budú ochotné túto neutralitu garantať. V súčasnosti neexistujú takíto potenciálni garant. Ak Slovenská republika dlhodobo plánuje zostať mimo politicko-vojenského obranného zoskupenia musí tomuto plánu prispôsobiť charakter svojej armády, zostať pri konškripcionom systéme povolávania brancov a výrazne zvýšiť svoje náklady na obranu. Prítom si však treba uvedomiť, že Armada SR od svojho vzniku zápasí s finančnými problémami, podiel výdatkov na obranu v závislosti od výšky HDP z roka na rok klesá a v roku 1998 po prvýkrát klesol pod 2 percentá.

IV. Stredoeurópska opcia v sebe obsahuje množstvo teoretických aj praktických problémov. Hlavným dôvodom neuplatnitelnosti tejto možnosti je nedostatočný obranný a bezpečnostný potenciál (aj v prípade blízkej spolupráce týchto krajín) ubraniť región. Navýše renacionalizácia priestoru je sprevádzaná myšlienkovou obmedzenosťou a provincialitou politických elít, neschopnosťou uvažovať a konáť v európskych dimenziah. Pre tieto príčiny zlyhalia aj Visegrádska spolupráca. Najlepšie táto spolupráca fungovala pri likvidácii Varšavskej zmluvy a odchode sovietskych vojsk z regiónu. Očakávaný vstup Českej republiky, Poľska a Maďarska do NATO v roku 1999 vymazal aj teoretické úvahy o tejto opcioi.

Susedia Slovenska – Poľsko, Maďarsko a Česká republika sa sústredili na napinenie prvej – Severoatlantickej opcie – pretože bola z bezpečnostného hľadiska najvhodnejšia a najpristupnejšia. Najmä Poľsko bolo východným motorom

rozšírenia aliancie. Slovensko vďaka zlyhaniu vládnucej politickej elity nevyužilo svoju šancu a nebolo v Madride v júli minulého roka zaradené do prvej vlny rozšírenia aliancie. Poliaci, Česi a Maďari sú aj najhorúcejšimi kandidátmi na prvú vlnu rozšírenia Európskej únie, ktorá z hľadiska bezpečnosti týchto krajín vytvára komplementárnu bázu k členstvu v Atlantickej alianci. Po vojenskopolitickej záruke bezpečnosti ziskajú tak tieto krajinaj aj ekonomickej záruke bezpečnosti.

Optimálnym riešením bezpečnostnej situácie štátov strednej Európy, vrátane Slovenska, je kombinácia transatlantickej a západoeurópskej opcie. V záujme Slovenskej republiky je posilňovanie Európy na poli obrany a bezpečnosti, europeizačia NATO, pri súčasnom zachovaní silnej angažovanosti USA v bezpečnosti starého kontinentu. K prvoradým bezpečnostným záujmom SR patrí aj pokračovanie a intenzifikácia procesu európskej integrácie a aktívna účasť SR v ňom. Slovensko musí vyvinúť aj vďaka tomu, že jednu ponuknutú šancu premralo, dvojnásobné úsilie a presvedčiť západných partnerov a susedov, že je s nimi hodnotovo kompatibilné a bude prinosom pre alianciu a európsku bezpečnosť.

Vo vzťahu k NATO musí Slovensko v prvom rade naozaj a úprimne o členstvo usilovať, splniť demokratizáčne požiadavky, pokračovať v intenzívnom individuálnom dialógu, účasti v programe Partnerstvo za mier a v nastúpenej transformácii Armády SR. Vláda musí vytvoriť podmienky pre vznik demokratickej informačnej služby, ktorej činnosť bude kontrolovaná orgánom poverený Národou radou SR, v ktorom budú parítie zastúpení predstaviteľa vládnej moci a opozicie. Takáto informačná služba si musí vytvoriť dôveru u susedov a západných partnerov, členov NATO a Európskej únie. Nová politická elita musí zintenzívniť dialóg s kľúčovými krajinami aliancie, najmä Spojenými štátmi americkými, ale aj so svojimi susedmi, budúcimi členmi aliancie – Českou republikou, Maďarskom a Poľskom. Maľa by koordinoval svoje úsilie s kandidátmi na druhú vlnu rozširovania aliancie – Slovinskou a Rumunskom, a pozoroval diskusiu o neutralite, resp. členstve v NATO v susednom Rakúsku. Vstup do NATO a Európskej únie musí byť absolútňou prioritou zahraničnej politiky SR, a tejto priorite musí vláda a parlamentne politické strany podarať všetky svoje zahranične i domáce aktivity.

Stredné a malé štáty Európy po druhej svetovej vojne patrili skôr ku konzumentom, než k tvorciam medzinárodnej stability a bezpečnosti. Ku garantom a tvorciam patrili veľmoci. Toto pravidlo platilo v obidvoch konfliktivných blokoch. Obsah zahraničnej a bezpečnostnej politiky na konci 20. storočia zaznamenal podstatnú zmenu. Aj od stredných a malých krajín sa očakáva, že budú schopné byť nielen spotrebiteľmi, ale i tvorcami medzinárodnej bezpečnosti, že budú pripravené niesť svoju mieru zodpovednosť za stabilitu a mier v Európe. S touto skutočnosťou sú konfrontované práve tie postkomunistické krajiny, ktoré majú najväčšiu šancu stať sa členmi NATO v prvej vlnie. Slovensko čaká podobná výzva, priniesť vlastný príspevok k bezpečnosti a stabilite regiónu. Slovenská zahraničná politika by okrem deklarovanej vôľe stať sa členom NATO i EÚ mala ponúknut svojim partnerom koncept svojej viastnej medzinárodnej zodpovednosti.

3. ZAHRANIČNÁ POLITIKA A PROSPERITA

Jedným z dôvodov existencie štátu okrem zaistenia bezpečnosti pre svojich občanov je aj vytváranie dôstojných životných podmienok, zabezpečenie rastu životnej úrovne a prosperity. Ku koncu dvadsaťteho storočia ziskava práve tento rozmer stále väčší význam. Súvisí to nielen s poklesom bezpečnostných ohrození, ale najmä s rastúcou globalizáciou a vzájomnou prepojenosťou národných ekonomik. Výsledkom zmien v ekonomickej politike a technológiách bolo, že ekonomiky, ktoré oddeľovali vysoké dopravné náklady a umelé finančné a obchodné bariéry sú prepojené neustále narastajúcou sieťou ekonomických interakcií. Ekonomiky jednotlivých štátov sa stále viac integrujú pomocou obchodu, financii, výrobky a rastúcej siete zmlúv a inštitúcií. Rastúca sieť zmlúv viaže štaty prostredníctvom multilaterálnych (celosvetových) záväzkov, regionálnych a bilaterálnych záväzkov.

V globalizujúcim sa svete konkurencia neustále rastie. Nejde len o súťaženie v oblasti hospodárstva a obchodu, ale aj vo výskume, technologickom pokroku a kultúre. Zahraničná politika musí brať do úvahy, že konkurencia sa prejavuje v mnohých formách. Ministerstvo zahraničných vecí má za úlohu koordinovať a zabezpečovať mnohostranné rokovania, pričom by malo garantovať najmä to, aby obhajba slovenských záujmov a pozícií bola súrodá a vnútorné logická. Poslaním zahraničnej služby je zachytávať podnety a ohrozenia, ktoré sa objavujú vo svetových rozmeroch, zabezpečovať priority a prispievať k budovaniu užitočných spojeniek a aliancii.

Úlohou diplomacie je aj pomáhať slovenskym podnikom hľadať nové trhy. Slovensko produkuje niekoľkonásobne viac, než dokáže jeho malý trh absorbovať, inými slovami má silne proexportne orientovanú ekonomiku. Štát musí doma vytvárať právny a inštitucionálny rámec pre rozvoj ekonomiky a proexportnej politiky a v zahraničí vytvárať politický a ekonomický priestor pre uplatnenie slovenských záujmov. Úlohou vlády a v rámci nej najmä ministerstva zahraničných vecí je zabezpečiť koordináciu medzi jednotlivými rezortmi vo vystupovaní voči zahraničiu a zabezpečiť jednotnú štátnu reprezentáciu. Štát musí vytvoriť priestor pre legítimné záujmy súkromných osôb, podnikateľských subjektov, ale zároveň dbať o to, aby nedochádzalo k zmiešavaniu štátnych a súkromných záujmov, čo vytvára prirodzené podhubie pre korupciu. Záujmy finiem by mali v zahraničí reprezentovať profesijné a záujmové združenia, pre ktoré štát musí vytvoriť vhodný legislatívny rámec – napríklad Slovenská obchodná a priemyselná komora (SOPK). Medzirezortná koordinácia by mala fungovať aj medzi Ministerstvom zahraničných vecí a Ministerstvom hospodárstva v otázke obchodnoekonomických oddelení zastupiteľských úradov (OBEO), ktoré sa na mali organizačne opäťovne zaradí pod Ministerstvo zahraničných vecí, aby bola zachovaná jednotná štátna reprezentácia a nestrácala sa priro-

dzená kontrola. OBEO by mali poskytovať informačný servis predovšetkým malým a stredným podnikom. Veľmi zodpovedne by sa malo pristúpiť k stanoveniu prioritných teritorií a komoditnej štruktúry z hľadiska slovenského exportu a tomu prispôsobiť dubodobovanie OBEO. Nevyužitou oblasťou, na ktorú treba klásiť dôraz je rozvoj turistického ruchu a služieb, s cílom súvisi a celková propagácia krajinu. Ministerstvo zahraničných vecí by malo participovať na proexportnej politike najmä posilnením advokácie a propagácie ekonomickeho a investičného potenciálu SR, čo by malo byť prirodzenou súčasťou agendy všetkých diplomatických pracovníkov.

OECD

Z hľadiska slovenských ekonomických záujmov je pre SR klúčovou úlohou získať členstvo v Organizácii pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD). OECD vznikla v roku 1961 transformáciou Organizácie pre európsku ekonomickú spoluprácu (OEEC), ktorá zdrúzovala európske krajinu, sústredujúce sa na znovuobjudovanie svojich ekonomík po druhej svetovej vojne. OEEC spravovala americkú pomoc európskym krajinám v rámci Marshallovo plánu. Začiatkom šesdesiatych rokov bola obnova vojnových zničených ekonomík ukončená, ale jednotlivé krajinu si uvedomili rastúcu vzájomnú závislosť jednotlivých národných ekonomík, a tak vznikla organizácia, ktorej úlohou bolo koordinovať spoluprácu krajín a vytvárať príaznivé medzinárodné podmienky pre rozvoj ekonomiky. Cieľom tejto organizácie je dosiahnuť čo najvyšší trvalý ekonomický rast a zamestnanosť, podporovať ekonomický a sociálny blahobyt členských krajín prostredníctvom koordinácie ich politík, ako aj stimulovať a harmonizovať usilie svojich členov v pomoci rozvojovým krajinám. V súčasnosti má táto organizácia 29 členov, medzi ktorími sú aj susedia Slovenska – Rakúsko (1961), Česká republika (1995), Poľsko a Maďarsko (1996). Členmi OECD sú všetky členské krajiny Európskej únie a tak sa dá táto organizácia vnímať aj ako určitá predstrieň k vstupu do EÚ.

Členstvo krajín v OECD garantuje stabilné ekonomické prostredie danej krajiny, čo sa prejavuje aj vo fakte, že najväčší objem svetových investícii prúdi do krajín OECD. Podmienkou členstva je dosiahnutie plnej konvertibility meny, kompatibilita s legislatívou OECD, uzavretie Zmluvy o výsadbach a imunitách pre OECD a dodržiavanie demokratických principov v riadení štátu a ekonomiky. Slovenská republika podala žiadosť o riadne členstvo v tejto organizácii 28. februára 1994. Napriek viacerým kvalitným ekonomickým ukazovateľom sa v rokoch 1994–1998 nestala členom OECD vďaka nenaplneniu podmienky o dodržiavani demokratických principov v riadení štátu a ekonomiky. Zdržanie SR oproti svojim porovnatelným susedom spôsobili nielen niektoré flagrantné porušenia principov parlamentárnej demokracie, ale aj netransparentná privatizácia a niektoré nevyhovujúce zákonné normy, ktoré majú príamy vplyv na ekonomické prostredie v SR a sú považované za protitŕhotové, napríklad Zákon o revitalizácii alebo Zákon o kon-

kurze a vyravnani. Spomalenie procesu prijimania SR bolo zároveň spôsobené aj nedostatočnou koordináciou zainteresovaných rezortov, nedostatočnou podporou najvyšších miest a slabou komunikáciou so Sekretariátom OECD.

Európska integrácia

Členstvo v Európskej únii je hlavným strategickým cieľom Slovenskej republiky. Integrácia s Európskou úniou znamená zlepšenie rozvoja hospodárstva, modernizáciu ekonomiky aj právneho systému a zmenšenie rozdielov v stupni vývoja medzi SR a krajinami Európskej únie. V celkovom súčte pozitív a negatív vstúpenia do Európskej únie prevádzajú pozitíva. Paradoxom je, že aj v prípade negatívneho vývoja v Európe je pre SR lepšie byť členom Európskej únie. Alternatívou k vstupu do únie je zaostávanie za hlavným európskym vývojom. História Európy, súčasná aj ďalšejšia, svedčí o tom, že sa rozsiruje civilizačný rozdiel medzi spoločenstvom krajín zúčastňujúcich sa na hospodárskej, politickej a bezpečnostnej spolupráci a tými, ktoré sú mimo hlavného prúdu.

Slovensko je spomedzi susedsých krajín štátom s najviac otvorenou ekonomikou (podiel exportu na HDP). **Obchodná výmena SR v súčasnosti dosahuje viac ako 80% s krajinami, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou budú okolo roku 2005 tvoriť budúcu Európsku úniu.** Udržanie preferenčných vzťahov znamená byť súčasťou rovnakých štruktúr. Samotný vstup do EÚ tiež posilní dynamiku vzájomného obchodu (napr. v krajinách EFTA vzrástol obchod o 20-30% po ich vstupe do EÚ). Vstup do Európskej únie má pozitívny efekt na zvýšenie priamych investícií nevyhnutných na reštrukturáciu slovenského hospodárstva a zvyšovanie jeho konkurenčnej schopnosti. V neposlednom rade členstvo v EU umožňuje čerpanie financií zo štrukturálnych fondov Únie, čo pre nové členské krajiny bude znamenáť značné prostriedky. Návrh nového finančného rámcu EU na roky 2000-2006 predpokladá transfery vo výške 38 milárd ECU pre nové členské krajiny (t.j. suma, ktorá sa rozdelí pre krajiny vstupujúce do Únie do roku 2006, za predpokladu, že by sa stali členmi v rokoch 2002-2003). V tom prípade je možné odhadnúť ročný príspevok pre SR zo štrukturálnych fondov, ak bude v prvej vlnе vstupujúcich krajín na 0,5-0,8 mld. ECU, čo predstavuje 20-30 mld Sk (Tieto čísla sú veľmi orientačné, vzhľadom na množstvo neznaných - skutočný dátum vstupu, počet krajín, kľúč rozdeľovania prostriedkov). Jednoznačne však pôjde o sumy, ktoré výrazným spôsobom napomôžu rozvoju krajiny, najmä v infraštrukturných projektoch.

Slovenská vláda vytvorila koordinovaný inštitucionálny rámec na riešenie otázok Európskej integrácie, a konkrétnejšie na plnenie Európskej dohody. Na ministerскеj úrovni funguje Rada vlády pre integráciu SR do Európskej únie, na čele ktorej stojí podpredseda vlády. Jeho zástupcami sú minister zahraničných vecí a podpredseda vlády zodpovedný za aproximáciu legislatívy. Na každom slovenskom ministerstve sa zriadi odbor, ktorému sú zverené všetky záležitosti-

ti súvisiace s EÚ. Jeho zástupcovia sa zúčastňujú na zasadnutiach Rady podľa preročovaných otázok európskej integrácie. Na základe Dohody bol vytvorený aj spoločný Výbor Národnej rady SR a Európskeho parlamentu. V roku 1996 bol zriadzéný Výbor NR SR pre európsku integráciu.

Slovenská republika podala oficiálnu žiadosť o členstvo v Európskej únii 27. júna 1995 a 17. júla 1997 Rada ministrov rozhodla uplatníť postup podľa článku O Maastrichtskej zmluve o Európskej únii, ktorý zakotvuje konzultácie s Európskou komisiou. V tomto rámci vypracovala Komisia posudok k žiadosti SR o členstvo v Európskej únii. Slovenská žiadosť sa posudzovala paralelne so žiadostami ďalších deviatich asociovaných štátov. Posudok bol vypracovaný na základe záverov Európskej rady, ku ktorým dospela v júni 1993 na svojom zasadnutí v Kodani (tzv. Kodanské kritériá):

„Tie asociované krajiny strednej a východnej Európy, ktoré si to želajú, sa stanú členmi Únie. Vstup do Únie sa uskutoční hned, ako bude krajina na základe spinenia ekonomických a politických podmienok pripravená prevziať povinnosti vyplývajúce z členstva. Predpokladom pre ziskanie členstva je:

- aby kandidátska krajina dosiahla stabilitu inštitúcií zaručujúcich demokraciu, právny štát, ľudske práva, ako aj respektovanie a ochranu menšín
- existencia fungujúcej trhovej ekonomiky, ako aj schopnosť zvládnuť konkurenčný tlak a trhové sily v rámci únie
- schopnosť prevziať povinnosti súvisiace s členstvom vrátane prijatia cieľov vytvorenia politickej, ekonomickej a menovej únie.

V obojsstrannom záujme Únie aj kandidátskych krajín je dôkladne vzážiť schopnosť Únie absorbovať nové členské krajiny pri súčasnom zachovaní potrebného tempa európskej integrácie“.

Podľa hodnotenia Európskej komisie z júla 1997: „Slovensko vzhľadom na ne-stabilitu inštitúcií, ich chýbajúce zakorenenie v politickom živote a nedostatky vo fungovaní jeho demokracie nesplňa uspojokým spôsobom politické podmienky vytyčené Európskou radou v Kodani. Táto situácia je o to viac polútovaniachodná, že Slovensko by mohlo splniť ekonomické kritériá v strednodobom horizonte, a je pevne odhadlané prevziať *acquis*, hľavne tie, ktoré sú týkajú vnútorného trhu, hoci pre zaručenie učinnej aplikácie *acquis* je ešte potrebný ďalší pokrok.“ Vo väčšine kritérií je Slovenská republika porovnatelná s ostatnými asociovanými krajinami, bohužiaľ podľa názoru predstaviteľov únie ako jediná z nich v roku 1997 nespĺňala politické kritériá. Podľa názoru Komisie: „podmienky, v ktorých parlament na Slovensku vykonáva zverenú úlohu nie sú v súlade s normálnymi pravidlami fungovania demokracie. Práva opozície sa plne nerešpektujú, najmä pokial ide o členstvo v parlamentných výboroch. Ani jeden predstaviteľ opozície nezastáva funkciu predsedu žiaduceho zo stálych parlamentných výborov, hoci do septembra 1994 to tak bolo. Nie je vždy zaručené rešpektovanie mandátov poslancov a pravidiel upravujúcich činnosť parlamentu.“

Slovensko je malou krajinou v strednej Európe a jej význam pre Úniu je limitovaný. Bolo by chybou vytvárať si ilúziu, že otázka čo so Slovenskom je pre politikov Únie kľúčovou. Slovensko prezentované v láske premiéra Mečiara v rokoch 1994-1998 bolo vnímané ako problémová krajina, ktorej vedenie nie je schopné plnohodnotného obojsmerného dialógu. Aj dialóg na úrovni spoločného výboru NR SR a Európskeho parlamentu po zmarenom referende a nerešpektovaní rozehnutia Ústavného súdu v kauze Gaulieder ustrnul. Nerespektovanie demokratických pravidiel a neúcta k takej posvätnej veci ako je poslanecky mandát vedlo viacerých poslancov k návrhu rozšírenia podľa vzoru 10 + 1 – 1 bez Slovenska čím by sa z neho stal odstraňujúci, ojedineľne pripojený. Tento variant neboli na Luxemburskom summite v decembri 1997 prijatý.

Luxemburský summit rozhodol, že pristupový proces sa začne so všetkymi 11 kandidátskymi krajinami naraz. Samotné rozhovory o pristúpení do EÚ sa následne začnú len so skupinou 5+1. Luxemburský summit prenesol integračný proces do ďalšej fázy. Samotný proces rozširovania sa skladá z viacerých úrovní – skutočné rokovanie v rámci bilaterálnych medzivládnych konferencií o vstupe do EÚ s pruvom skupinou krajín, posilnenie prípravy všetkých kandidátov prostredníctvom predvstupovej stratégie (hlavným prvkom sú individuálne Partnerstvá pre vstup a program pomocí PHARE). Najrískej okruh tvorí Európska konferencia, ktorej cieľom je posilovať spoluprácu medzi súčasnými členmi a asociovanými krajinami (vrátane Turecka), ktoré bezprostredne ne súvisia s prípravou na vstup do Únie.

Do celého pristupového procesu bol zároveň zavedený väčší prvok flexibility a otvorenosti pre ďalšie kandidátske krajinu ako pri predchádzajúcich rozširovaniach. Európska komisia bude každoročne pripravovať vyhodnotenia postupu všetkých kandidátských krajín najmä na základe plnenia Partnerstva pre vstup. V rámci nich môžu aj ostatné krajinu dostaviť od Komisie „zelenú“ a Rada EÚ môže rozhodnúť o príčlenení ďalších kandidátskych krajín do negociačného procesu. Všeobecne sa predpokladá, že súčasné kolo rozširovania bude náročné a zdlhavé. Dôvodmi sú najmä: slabá pripravenosť všetkých kandidátských krajín a samotné procesy prebiehajúce vnútri Únie – vytvorenie Hospodárskej a menovej únie, potreba riešiť inštitucionálne otázky EÚ ešte pred prvým rozšírením, reforma Spoločnej poľnohospodárskej politiky, zmeny v štrukturálnej politike. Realistickej je možné predpokladať, že prvi novi členovia budú do EÚ prijati v horizonte rokov 2003-2005. Z toho vyplýva, že Slovensko, ktoré sa nachádza v pomalejšej skupine má veľkú možnosť preradiť sa svojou vlastnou iniciatívou do prvej skupiny kandidátskych krajín.

Prvradou úlohou pre Slovenskú republiku je obnoviť dôveru partnerov v jej demokratický charakter a efektívne a demokratické fungovanie jej inštitúcií. Je nevyhnutné novelizovať Ústavu SR, najmä v častiach, ktoré definujú kompetencie orgánov štátnej správy. Takisto je nevyhnutné urobiť viaceré opatrenia v legislatívnej oblasti, jedným z nich by malo byť aj prijatie zákona o štátnej službe, ktorý by jasne definoval práva a povinnosti štátnych zamestnancov. Uľahčí by sa tak boj proti korupcii. Mali by sa priať aj legislatívne opatrenia na posilnenie

nezávislosti súdov, zákon o používaní menšinových jazykov etc. So snahou SR o členstvo v Európskej únii nepriamo súvisí aj nevyhnutnosť decentralizácie a rozšírenia kompetencií miestnych samospráv. Decentralizácia má smerom donutra štátu obrovský demokratický význam a zvyšuje možnosť občana priamo ovplyvňovať veci verejně, v zahraničnej politike zlepšuje možnosť cezhraničnej spolupráce a zapájanie sa oblastí na periferii štátu do budovania európianov.

Kvalitné vzťahy so susedmi sú podmienkou vstupu do lukratívnych európskych politických klubov – Európskej únie, Západoeurópskej únie, ale aj NATO. Slovensko susedi zatiaľ s jediným členskym štátom Únie – Rakúskom, troma kandidátskimi krajinami, ktoré sú na čele integračných procesov – Českomoravskou republikou, Poľskom a Maďarskom, a s Ukrajinou. Ku všetkým musí Slovenská republika v rámci svojich integračných snáh vyvíjať aktívnu diferencovačnú politiku a snažiť sa spolu s ním formulovať zaujímavé stredo-európskeho regiónu voči Európskej únii a v budúcnosti, dúfajme, v rámci nej.

4. VZŤAHY SO SUSEDMI A STREDNÁ EURÓPA

Stredná Európa ako samostatná politická entita zmizla po nástupe studenej vojny z politickej mapy Európy – alebo ako ľakomicky pojmenoval nemecký konzervativný historik a politológ Michael Stürmer „zredukovala sa na hranicu čiaru medzi Východom a Západom“. Po skončení studenej vojny sme zažili znovuzrodenie strednej Európy aj s jeho návratom k dejinám. Neuspešné pokusy o inštalovanie kooperatívneho rámcu medzi stredoeurópskymi krajinami – tzv. visegrádska trojka, neskôr štvorka – vystriedal nastup individualistickej politiky jednotlivých krajín, na začiatku ktorej bol postoj Českej republiky, v tom čase reprezentovaný vládou Václava Klause.

Súčasná situácia v mnohom ukazuje, že odpuťanie sa od strednej Európy (čo bolo v mnohom aj motivačným elementom českej politickej elity v čase delenia Česko-Slovenskej federácie) nie je také jednoduché, a že stredoeurópske krajinaj aj nadáľe okrem geografického položenia spája v mnohom pribuzná politická kultúra a podobné problémy s politickou tranzíciou. Preto príčinenie prvých troch krajín k západnému spoločenstvu demokratických štátov nebude znamenať automatickú „westernizačiu“ týchto krajín – i keď ju samozrejme podstatne urýchli – ale aj nadalej budú menovaťe vývoja krajín za hranicou čiarou bezpečnostného pásmá NATO a krajín, ktoré zostali pred jej prahom v mnohom spoločné.

Charakteristickým znakom týchto procesov však môže byť umelé rozdelenie pôvodne kompaktného, i keď veľmi diferencovaného stredoeurópskeho regiónu. Sprivedomují javní budú určité zmeny v komunikačných fahoch, ktoré sa budú postupne prispôsobovať novým geopolitickým realítam. Pre Slovensko to bude znamenať čiastočný odklon od využívania jeho komunikačných sietí, i keď tento efekt samozrejme nebude zreteľný v časovo kratkom období. Úlohou pre slovenskú politickú elitu bude naopak presvedčať západných partnerov o otvorenosti slovenských možností na všetkých poliach komunikácie obchodnej, cestnej, zvláštne transporty etc. Spomeňme si len na mimoriadne pozitívnu reakciu predstaviteľov NATO, keď požiadali slovenskú vládu o možnosť prechodu vojenského materiálu a kontingentov v čase operácií na území bývalej Juhoslávie a keď tejto žiadosti bolo promptne vyhovene v priebehu 24 hodín! Toto by sa malo stať akýmsi modelom pre ďalšie správanie SR: zjednodušené povedané, správame sa v tomto ohľade tak ústretovo ako by sme už boli súčasťou NATO priestoru. Takýto slovenský prístup na jednej strane ulahčí sťaženú situáciu krajín NATO, ktoré v novej podobe nie sú územne prepojené (geografická izolovanosť Maďarska), na strane druhej poukáže na skutočný význam územia Slovenska ako komunikačného a strategického spojovateľa medzi západoeurópskym priestorom a priestorom Podunajskej kotlinky.

Nová podoba stredoeurópskeho regiónu vyvolá aj zvláštnu situáciu v tzv. citlivom mieste bezpečnosti strednej Európy, a to v otázke maďarskej menšiny. Prijatie Maďarska do NATO a neprijatie Slovenska a Rumunska, krajin na ktorých území žije početná maďarská menšina posunulo tento problém na úroveň problému medzi politickovojenským zoskupením NATO a krajín neorganizovaných v žiadnych vojenských (ale zúčastňujúcich sa napr. programu Partnerstvo za mier). V tomto ohľade akelkovek rizík a eskalácie sú neprijateľné pre samotné velenie NATO, ktoré nemá záujem vŕhať sa do regionálnych napätí. Pozitívny efektom je brzdenie maďarskej politiky, ktorá už z rámca svojej ústavy je orientovaná na starostlivosť o svoje menšiny v zahraničí. Ako ilustračný príklad spomene ráznu kritiku účasti vládnych predstaviteľov Maďarska na konferencii „Maďarsko a Maďari za hranicami“ práve západnými predstaviteľmi. Tento prístup sa zopakoval po vyhlásení premiéra Gyulu Horna, že vstup Maďarska do NATO umožní Maďarsku rezolútnejšie vystupovať v otázke menšíň, keďže jeho väha sa zväčší prijatím do Aliancie. Opak je pravodlivo, Maďarsko sa bude musieť prispôsobiť viac strategickým a jednotným plánom Aliancie, ktorá nebude ochotná tolerovať riskantnú politiku živenia menšinových problémov. Pre Slovensko zo toho vyplýva rovnako záväzok, že jeho menšinová politika nezadá ani do budúcnosti možnosť akeljkoľvek potenciálnej eskalácie, ktorá by sa musela riešiť iným, než klasickými prostredkami diplomacie. Ak Slovensko odobúra takéto podozrenia, bude jeho vstup do NATO uľahčený.

Prijatie troch spomenutých krajín a neprijatie Slovenska (rovnako Slovenska a Rumunska) eufemisticky povedané „rozreslo“ strednú Európu vo dvoje. V súvislosti s týmto faktom sa začalo hovoriť o západnej strednej Európe a východnej strednej Európe, príčom Slovensko sa stalo akýmsi západným výbežkom, alebo západným jazyčkom onej spomenutej východnej strednej Európy, ktorá má alebo by mala mať fažisko v „stredoeuropeizovanej“ Ukrajine. Súčasťou tejto logiky výkladu sa stáva pomaly aj argumentácia, že takému členeniu zodpovedajú aj historický, a socio-kultúrny vývoj. V tomto výklade je však zakódované dosť veľké riziko, ktoré by malo slovenskú politickú elitu hned na začiatku odhaliať a odmetnúť. Riziko väži v petrifikácii takého stavu na dlhší čas, t.j. že východná stredná Európa s Ukrajinou na čele potrebuje dlhší čas na demokratizáciu a prechod k trhovému hospodárstvu a až potom sa môže stať súčasťou západných politických, ekonomických a vojenských zoskupení. Za týmto výkladom je skrytá potreba západných krajín (alebo niektorých jej politikov) odísť ďalšie kolo prijmania, a tak upokojiť ruskú politickú elitu (prípadne je v týchto úvahách zakomponovaná aj potreba existencie nárazníkového pásmá, a nie priamej hranice Ruska a NATO, či EU, pokiaľ Rusko tento stav nebude akceptovať). Takyto vývoj je však pre Slovensko neprijateľný z niekoľkých dôvodov. Slovensko je historickou súčasťou západného civilizačného okruhu a je pevne zakotvené v strednej Európe. Je preto nevyhnutnosťou, aby sa Slovensko po boku svojich susedov ako aj ďalších prirodzených stredoeurópskych krajín (napr. Slovenska, Rumunska, ale aj Chorvátska) stalo stredoeurópskou súčasťou celej integrovanej Európy. Tu by sa slovenski politici mohli

z nemeckého prikladu rozdelenia krajiny, keď západonemeckí politici neakceptovali tento stav a tvrdosťne zotrvali na existencii jedného Nemecka, ktoré je sice rozdelené, ale je to stav anomálie. Takisto stav rozdelenia JEDNEJ strednej Európy (žiadne dve: východná a západná) je len dočasným stavom anomálie, a vyriešenie tejto anomálie je možné len v jej znovuintegracií.

Takýto postoj zároveň neprotieči dobrej kooperácií s Ukrajinou, ktorej význam bude stále rást. Túto je opäť ťačka v prírodnenej regionalizácii Slovenska. Východné časti Slovenska v tomto majú oveľa bližšie k Ukrajine. Ozivenie idei Karpatského euroregiónu by mohlo byť pre Slovensko mimoriadnym úspechom. Slovenská časť tohto regiónu je tožiť v porovnaní s poľskou, ukrajinskou, maďarskou a rumunskou ďaleko najvýspejšia a práve Slovensko by sa tak mohlo stať prirodzeným lidrom tejto oblasti. Niel dôvod na arachaoznamené obavy z identizmu alebo dezintegrácie slovenského územia. Okrem toho **musíme mať na zreteli, že na začiatku budúceho storočia os európskej bezpečnosti bude tvoriť Francúzsko – Nemecko – Poľsko – Ukrajina.²** Slovensko, ktoré sa nachádza na okraji tejto osi sa na takýto stav musí poriadne pripraviť.

Prioritou stredno- a dlhodobej zahraničnopolitickej stratégie Slovenskej republiky preto musí byť zintenzívnenie stredoeurópskej spolupráce. Slovensko musí vystupovať vo svojom najbližšom okolí ako aktívny a kooperatívny partner na bilaterálnej aj multilaterálnej báze.

Vztahy SR a Českej republiky

Česká republika patrí ku kľúčovým zahraničnopolitickejmi partnerom Slovenska, príom ich vzájomný vztah je v mnohých oblastiach špecifický. Spôsobuje to dlhoročné spolužitie v rámci spoločného štátu, jazyková pribuznosť a vzájomná previazanost vo viacerých sférach. Vývoj v rokoch 1993-1997 sa niesol v znamení vzájomného vzdaľovania. Napriek tomu, že obe krajinu deklarovali prakticky totožné zahraničnopolitické priority, ich praktické (ne)napĺňanie viedlo k divergentným procesom. Prítom obe krajinu vzhľadom na ich stupeň vzájomnej integrácie mohli po vzorovom rozdelení spoločného štátu prediesť svedtu aj vzorový vstup do integračných štruktúr.

Ak do konca roka 1992 existoval úplne integrovaný jednotný československý trh a jednotná ekonomika, od prvého januára 1993 vznikli dve národné ekonomiky a nevyhnutne sa začala dezintegrácia ich jednotného trhu. Zmluva o vytvorení colnej únie, dohoda o menovej únii a spoločnom trhu práce mala na jednej strane zachovať čo najviac z predchádzajúcej ekonomickej integrácie Československa, na druhej strane obmedziť náklady rozdelenia a zmierniť nevyhnutný pokles vzájomného obchodu. Menová únia vydržala však len niekoľko týždňov a 8. februára sa uskutočnila menová odluka. Zriadenie colnej únie ufahtilo nástupnickým štátom právnu sukcesiu do dvojstranných i mnohostranných

dohôd a zmlúv, ktorími bola viazaná ČSFR. Väčšinou išlo tožiť o automatickú sukcesiu. Významnou súčasťou zmluvného systému obchodnej politiky oboch republík sa stala Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode (CEFTA), podpisána ešte koncom roku 1992. V zahraničnom obchode ČR so štátmi CEFTA si Slovensko udržiava dominantnú pozíciu. Česká republika je dnes najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenska – v roku 1996 absorbovala 31% slovenského vývozu a smerovala z nej 24,5% slovenského dovozu. Colná únia sa však stretla s viacerými problémami a nefungovala v zmysle klasickej colnej únie, ako napr. Benelux, pretože jej chýba spoločná obchodná politika voči treťim krajinám. Pre režim vzájomného obchodu medzi oboma krajinami by bola zrejmé najväčšou výzvou situácia, keď by sa Česká republika stala členom Európskej únie pred Slovenskom. Podľa doterajšieho vývoja a podľa rozhodnutia Luxemburského summittu EÚ sa tento scenár zdá veľmi pravdepodobný. Ak by takýto stav skutočne nastal, tak to znamená, že vďaka spoločnej obchodnej politike bude ČR nútene vypovedať zmluvu o colnej úni. Na základe Európskej dohody EÚ a SR bude sice do roku 2001 vytvorené pásmo voľného obchodu, to však nezabezpečuje dôslednú liberalizáciu obchodu s poľnohospodárskymi výrobkami, vzhľadom k aplikácii spoločnej poľnohospodárskej politiky v EÚ (Common Agricultural Policy – CAP). ČR vstupom do EÚ musí túto politiku prijať, pretože menšia liberalizácia vzájomného obchodu by sa dotykala poľnohospodárskych výrobkov. Úprava obchodu so SR, ale aj celý komplex vztáhov medzi oboma krajinami, pokiaľ sú v súčasnosti upravené inak ako s ostatnými krajinami, bude asi predstavovať jeden z najproblematickejších bodov pri rokovaniami České republiky o podmienkach vstupu do Európskej únie. Dohodnúť, hoci aj na prechodnú dobu, určité zvláštne úpravy bude v oblasti obchodnej politiky, vzhľadom k jednotnému vnútornému trhu v Európskej únii, ľažko realizovateľné.

Scénar vzájomných vztáhov medzi oboma krajinami nielen v ekonomickej, ale aj politickej, vojenskej a bezpečnostnej oblasti sa bude odvíjať od postoja Slovenskej republiky k procesu vlastnej integrácie do západných štruktúr a s tým súvisiacej realizácie najmä vnutropolitických zmien. Z tohto hľadiska sa dajú načítrnúť tri možné základné scenáre vývoja vzájomných vztáhov. Optimálny scenár znamená, že Slovenská republika akceptuje vyhrady Európskej unie a ďalších partnerov, podnikne rôzne opatrenia pri zabezpečení fungovania právneho štátu a opäťovne ziská dôveru svojich partnerov. V takom pripade by sa mal zastaviť divergentný pohyb oboch spoločností a rozdiely, ktoré zatiaľ nie sú ešte veľké sa budú opäťovne stierať. Takáto zmena urychlí nielen integráciu šance Slovenska, ale výrazne lepšiu aj výhľadky partnerov z tzv. Visegrádskej skupiny v rokovaniamach s Európskou úniou. Neutrálny scenár, ktorý spočíva v tom, že SR akceptuje len niektoré priponemienky a bude pokračovať v nebezpečnej licitácii medzi Východom a Západom, sice spomali divergentný pohyb oboch krajín, avšak nezastavi ho. Pesimistický variant znamená, že vládnucu politickú elitu bude pokračovať vo svojom doterajšom správani, bude ignorovať priponemienky partnerov a Slovensko a jeho obyva-

² Brzezinski, Z.: The Grand Chessboard. BasicBooks, New York 1997, s. 85.

telia budú nútiť znášať rastúcu izolovanosť krajiny. Tento scenár má v sebe zbudované spočiatku pomalé, neskôr prudko rastúce zhoršovanie ekonomickej situácie, spustenú elektronickú opunu (Schengenské dohody) v rámci 94 percent svojich hraníc a silné vnútropolitické prutie v rámci krajiny samotnej.

Zodpovedná politická elita sa musí sústredíť na maximálne možné naplnenie optimálneho scenára. Česko-slovenské vzťahy v sebe skrývajú do budúcnosti obrovský potenciál ak obe strany dokážu prekonáť traumu z rozdelenia spoločného štátu a zladiť krok pri integrácii do Európskej únie. Tento potenciál nie je len v ekonomickej sfére, ale aj vo sfére kultúry a vzdelávania.

Vzťahy SR a Maďarskej republiky

Vzťahy medzi Slovenskou republikou a susednou Maďarskou republikou patria z viacerých hľadisk medzi klúčové zahraničnopolitické relácie SR. Slováci a Maďari obývajú spoločný priestor podunajskej kotliny vyše tisíc rokov, čo sa odrazilo na ich kultúrnej previazanosti a spoločných dejinách, ktorých rozličná interpretácia nielen spája, ale aj rozdeľuje. Po rozpade ČSFR nadobudli slovensko-maďarské vzťahy novú dimenziu a nepochybne sa stali najproblematickejšie a najsenzibilizujúcejšie zo všetkých susedských vzťahov Slovenskej republiky. Hranica medzi SR a MR nie je len najdlhšou hranicou oboch štátov, ale spomedzi všetkých slovenskych hraníc je historicky najviac posúvanou hranicou. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim vzájomnú reláciu je početná maďarská menšina (cca 10 percent obyvateľstva SR) usídlená pozdĺž spoločnej hranice. Od druhej polovice osemdesiatych rokov komplikovali vzájomný vzťah aj otázky spojené s dobudovaním vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros.

Slovenská a maďarská zahraničná politika deklarovala v deväťdesaťtych rokoch rovnaké strategické ciele – postupnú inkorporáciu do bezpečnostného systému západnej Európy a integráciu do západoeurópskych politických a ekonomickejších štruktúr. Tento spoločný strategický cieľ dokázal po veľkej miere tlmiť vzájomné napätia na oboch stranach a mal nepochybne veľký vplyv na podanie slovensko-maďarskej základnej zmluvy v atmosféri konferencie Paktu stability v Matignonskom paláci v Paríži 31. marca 1995. Efekt medzinárodného uznania ochoty SR a MR urovnatiť svoje vzťahy sa však výrazne znížil odkladaním ratifikácie zmluvy v NR SR (rok po jej podpisani, v marci 1996), prijatím účelového výkladového dodatku a nedostatkom politickej vôle naplniť literu zmluvy konkrétnymi skutkami. Maďarská elita naopak Západu demonštrovala svoju vôľu po dobrej susedských vzťahoch nielen vo vzťahu k SR, ale aj Rumunske. Maďarsko sa najmä po Madridskom sumite hláv členských štátov NATO a Luxemburskom sumite členských krajín EÚ už nemusí sústredovať na svoj obraz v zahraničí, a preto sa ani nebude natočko koncentrovať na nové ústretové kroky voči svojmu severnému susedovi. **Treba povedať, že z hľadiska vnútroštátneho politického usporiadania, postavenia na medzinárodnej scéne a vzájomného vnimania obyvateľov má problematika slo-**

vensko-maďarských vzťahov v oboch štátoch rôznu váhu. Na Slovensku je maďarský fenomén pociťovaný oveľa silnejšie ako v Maďarsku fenomén slovenský. Z týchto dôvodov by mala maďarská strana vytvárať vlastnú významnosť v súvisu s významnosťou slovenských vzťahov, ale aj iniciaovať rapprochement. Slovensko-maďarská relácia je čítanokou ukázkou komplexného charakteru zahraničnej politiky, potreby jej koordinácie a prepojenosti s vnútornou politikou.

Riešenie problému slovensko-maďarských vzťahov, a teda problému vzťahov medzi Bratislavou a Budapešťou, sa do značnej miery odvíja od vzťahov Slovákov a Maďarov na Slovensku, čiže od vzťahov slovenskej väčšiny a maďarskej menšiny. Predstavujú kardinálny slovenský vnúropolitický problém. Kým neexistuje primeraná komunikácia medzi maďarskou politickou elitou reprezentujúcou hlasy etnickej Maďarov, občanov SR, a slovenskou politickou elitou a kym strach slovenskej politickej elity alebo zneužívania obáv etnickej Slovákov bráni plnej participácii slovenských Maďarov na politickej moci a prevádzke časti politickej a morálnej zodpovednosti za vývoj Slovenskej republiky, bude tento problém pretrvávať. **Ak bude absentovať rovnocenný slovensko-maďarský dialóg a spolupráca v rámci Slovenska, nedá sa očakávať ani významné zlepšenie vzťahov medzi SR a MR. Prepojenie s vnútornou slovenskou politikou a fakt, že tieto otázky sa dotýkajú oblasti školstva, kultúry aj sociálnej sféry dáva otázké slovensko-maďarského súžitia a dobrých vzťahov komplexný charakter a vyžaduje si stratégiu, ktorá svojim horizontom ďaleko prekračuje jedno voľebné obdobie.**

Problém súžitia menšiny a väčšiny v Slovenskej republike sa dotýka fundamentalnej otázky budovania štátu. Snaha o národný centralistický štát vytvára prirodene hostilné prostredie pre menšiny, nielen etnickej, ale akékoľvek. Možným liekom na to je decentralizácia a regionalizácia, budovanie samosprávnej demokracie, zloženej z optimálneho počtu autonómnych/samosprávnych jednotiek založených na územnom princípe. To je aj v súlade s procesom európskej integrácie, ktorý kladie dôraz na princip subsidiarity. Vytváranie tzv. euroregionov a cezhraničnej spoluprácy tvoria dôležitú súčasť celkového integratívneho procesu.

Zlepšenie vzťahov medzi slovenskou väčšinou a maďarskou menšinou na Slovensku je feda conditio sine qua non pre prechod na novú, vyššiu kvalitu bilaterálnych vzťahov medzi Slovenskou republiku a Maďarskou republikou, avšak je len jedným aspektom mnohovrstvenných vzťahov medzi dvoma krajinami a dvojma spoločenstvami. Vzájomné vzťahy majú svoj významný bezpečnostný, ekonomický a kultúrny rozmer. V bezpečnostnej oblasti existuje dobrá spolupráca medzi armádami oboch štátov, či už na bilaterálnej báze alebo v rámci programu Partnerstvo za mier. Slovensko, ktoré sa nevezdalo svojej ambícii stať sa členom Severoatlantickej aliancie by malo v tejto spolupráci pokračovať, resp. ju vo vlastnom zaujme rozvinúť. Každý tesnejší vzťah s krajinou aliancii alebo jej budúcim členom približuje SR k Západu a vytvára imidž kooperatívneho partnera. Bohužiaľ, v súčasnosti obe armády zápasia s podobnými problémami, najmä s nedo-

statkom finančných prostriedkov. V bezpečnostnej oblasti je dôležitá aj spolupráca rezortov vnútra zameraná na boj proti organizovanému zločinu, distribúciu drog, ilegálnej migrácii osôb a iným nebezpečným javom. Osobitný význam tejto spolupráce vypĺňa už z jednoduchého faktu, že SR má spomedzi svojich susedov najdlhšiu hranicu prírove s Maďarskom.

Napriek faktu, že ide o dva susedné štát, ktorých národy navyše prešli veľkú časť svojej história spoločne, je nevyhnutné vykonať nesmierne veľa práce na poli vzájomného spoznávania sa, minimalizácie vplyvu zlých stereotypov, schém a vzájomných predstupkov. To si vyžaduje množstvo cieľovanej drobnej práce, pri ktorej veľká zodpovednosť leží nielen na politických elítach, ale na bežnej slovenskej aj maďarskej inteligencii. Časť týchto skupín, ktorá nežije v zájati akýchsi národných bludov, musí cieľovane pracovať na budovaní dôvery a vzájomnej empatie v radoch obyčajných občanov. Povinnosťou zdravej časti inteligencie je paralyzovať manipulačné snahy (vnútropolitickej motívované) typu „stáhovanie obyvateľstva“, „revizia Trianonu“ a pod. Vhodným spôsobom by tomu mohli prispieť kultúrne výmeny, výmeny študentov, spoľočné vedecké projekty, podpora regionálnej a cezhraničnej spolupráce, ako aj spolupráca mimovládnych organizácií v oboch krajinách. **Vlády by mohli túto spoluprácu stimulovať vytvorením spoločného Slovensko-maďarského fondu**, ktorý by aktivity tohto typu financoval.

Vzťahy SR a Poľskej republiky

Poľsko má od faktického znovuzískania nezávislosti v roku 1989 jasne definované národné zájmy a z nich vyplývajúcu prikladnú zahraničnú politiku. Začiatkom deväťdesiatych rokov dokázalo dosiahnuť výborné vzťahy so znovuzjednoteným Nemeckom, napriek historickým problémom, ktoré zafazovali vzťahy oboch národov. V čase, keď predstaviteľia Západu rokovali len s Michailom Gorbačovom, poľská diplomacia udržiavala čuľé kontakty aj s Borisom Jefimom a Leonidom Kravčíkom. Výsledkom bolo, že Poľská republika ako práv krajina na svete uznala nezávislosť Ukrajiny a dnes s jej vzťahy s Ukrajinou považované za žiaduci model. Po rozpade Českej a Slovenskej federatívnej republiky sa dostaalo Poľska na úroveň regionálnej mocnosti a bolo tahúnom procesom rozširovania NATO aj Európskej únie na východ.

Slovenská republika má s Poľskom nekonfliktné, historicky prakticky nepoznané vzťahy. Poľsko sa vo svojej histórii definovalo najmä na osi východ-západ, a tak južný sused (resp. susedia) zostával často akoby v závere. V súčasnosti je však Slovenská republika, poznáčená svojimi vnútropolitickými problémami, pre Poľsko a napĺňanie jeho zahraničnopolitickej cieľov problematickým partnerom. Tak ako v prípade Českej republiky a Maďarska sa bude úroveň vzťahov s Poľskou republikou do značnej miery odvíjať od integračných snáh Slovenskej republiky. Z poľského hľadiska môže byť problematický aj vzťah, ktorý sa v období 1995–1998 utváral medzi SR a Ruskou federáciou, pretože pre tretiu stranu nie

je jasné o aký charakter spolupráce medzi týmito dvoma krajinami ide. Z hľadiska európskej a transatlantickej bezpečnosti hrá Poľsko významnú úlohu v regióne a je klíčovým štátom v prvej vlnе rozširovania Severoatlantickej aliancie. K tomu sa prídava aj faktor pomerne silnej poľskej lobby v USA. Možný užší vzťah medzi Poľskom a Slovenskou republikou by v sebe niesol nielen výhodu „váhy“ Poľska na medzinárodnej scéne, ale oproti vzťahom s Budapešťou a Prahou je väčšia šanca, že takto pomoc by bola na Slovensku vnímaná ako úprimná a nezistná. Slovensko môže Poľsku ponúknúť ako protiuhodnotu pomoc pri „stredoeurópeizácii“ Ukrajiny a posilniť tak vlastným príčinením stabilitu v regióne.

Stabilitu posilňuje aj vzájomná vojenská spolupráca, ktorej základy sú položené v zmluve z roku 1993. Oba armády spolupracujú v otázkach transformácie armád, vedeckej a technickej spolupráce, konverzie zbrojného priemyslu a implementácie programu Partnerstvo za mier. Oba rezorty obrany dali zelenú cezhraničnej spolupráci medzi Krakovským vojenským okruhom a 2. zborom Armády SR sídliacim v Prešove a spoluprácu nadávali aj obe vojenské akademie. Oba strany majú záujem o spoluprácu v budovaní telekomunikačných systémov, vývoji radarových technik ako aj modernizácií bojových tankov. Slovensko je súčasťou spoločného projektu regionálnej obrany, vrátane budovania integrovaného systému kontroly vzdušného priestoru.

Významným prvkom v susedských vzťahoch je cezhraničná spolupráca a budovanie euroregiónov. Zlepšenie cezhraničnej spolupráce a otvorenie väčšieho množstva hraničných priechodov posilní ekonomiku pohraničných oblastí a v praktickej rovine umožňuje lepšie spoznávanie sa oboch národov. Na oboch stranach je niekoľko regiónov, ktoré k sebe navzájom silno gravitujú. Oblast Zywiec v Poľsku a Orava a Kysuce na Slovensku, Euroregión Tatry, dve kúpeľné a ozdravovacie strediská s dlhou tradíciou vzájomných vzťahov – Krynica a Bardejov a Karpatký euroregión, ku ktorému však slovenská strana nepristupuje veľmi konstruktívne.

Slovenská republika má vo svojich integračných snahách v Poľsku silného partnera vo všetkých oblastiach. Spolu s ním by sa malo podieľať na budovaní regionalnej stability nielen cez vzájomnú spoluprácu, ale povedzme aj koordinovanú stratégiu voči svojmu najväčšiemu susedovi – Ukrajine. Slovenská republika by mala posilniť slabne sa rozvíjajúcu cezhraničnú spoluprácu a prelomiť patovú situáciu slovenskej účasti v Karpatskom euroregióne. Dôležitá je aj kooperácia v oblasti školstva, vzdelávania a kultúry, kde Poliaci tradične disponujú silným potenciáalom a vzhľadom na jazykovú príbuznosť má takisto spolupráca veľkú perspektívnu.

Vzťahy SR a Rakúskej republiky

Rakusko, napriek tomu, že má so Slovenskou republikou krátké geografické hranice zohráva mimoriadny význam nielen v obojstranných bilaterálnych reláciách, ale aj v širšom regionálnom, geopolitickej a gospodárskom pohľade.

de na strednú Európu. Rakúsko je jediným susedom SR, ktorý je plnohodnotným členom EÚ, a vlastne cez Rakúsko sa tak stávame susedmi EÚ, politického a ekonomickejho spoločenstva do ktorého sa snažíme integrovať. Zároveň nás s Rakúskom spája spoločná historická a kultúrna stredoeurópska tradícia z čias existencie habsburskej mnohonárodnostnej monarchie. Táto tradícia, ktorá bohužiaľ nie je záťaľ slovenskou politickou elitou nejak nastričkovaná alebo revitalizovaná, môže mať pre obe krajinu veľký význam pri vzájomnom sa približovaní a zároveň priprave na fungovanie v multietnickom a multikultúrnom prostredí integrovanej Európy. V tomto smere by obe krajinu mohli využiť pre akúsi exkluzivitu vzájomných vzťahov aj fakt, že v celej Európe neexistujú iné dve krajinu, ktoré by mali v takej geografickej blízkosti postavené hlavné mestá. Kooperácia Bratislavu a Viedne môže priniesť reálne úspechy nielen v kultúrnej oblasti, ale aj v oblasti ekonomickej, v podnikateľskej sfére, v bankovickej, v oblasti turistického ruchu etc. Aby však taketu väzby fungovali, aby sa mohli rozvíjať rôzne spoločné ekonomicke projekty, je potrebná veľmi dobrá susedská kooperácia na politickej úrovni. Doteraz ju však brzdili vnútropoliticke problémy s demokratickou frakciou na Slovensku. Prítom poprední rakúski politici boli počas celého obdobia zostených vzťahov demokratického Západu a SR hľadom najviac konsenzuálnymi partnermi, ktorí mali skutočný záujem o demokratický a stabilný vývin SR. Tento záujem, podobne ako v ostatných susedských krajinách, je samozrejme motivovaný záujmom o vlastnú bezpečnosť a stabilizované prostredie, ktoré nebude hroziť. Slovenská politická reprezentácia by mala takúto prírodu motívacie využiť a snažiť sa svojich rakúskych partnerov získať pre svoje ciele a národné záujmy, s tým aby sa Rakúsko stalo v prostredí EÚ nielen ich hovorcom, ale aj výrazným presadzovateľom. Rakúsko má pomerne najnovšie skúsenosti so vstupom do EÚ a negociami s Európskou komisiou. Slovenská strana by sa mala snažiť získať toto know-how a to vo všetkých oblastiach, ktoré preňho pripadajú do úavy - v poľnohospodárstve, fažkom priemysle, chemickom priemysle, transferoch cez krajinu etc. Napríklad členom Európskej komisie zodpovedným za poľnohospodárstvo je rakúsky politik Fischer. Samozrejme pri aktuálnom vývihu si musí slovenská strana uvedomiť, že podmienky vstupu sa kontinuálne vyvíjajú a postupne modifikujú. EÚ je stále pulzujúci a vyvíjajúci sa politicko-ekonomický útvar. Preto možno budú už pre SR v mnohom aktuálnejsie poznatky našich susedov (ČR, Maďarsko a Poľsko) pri ich rokovaniach o vstupe do EÚ a to nielen z hľadiska už spomenutého vývinu v EÚ, ale aj väčšej podobnosti vnútorných podmienok medzi SR a týmto susedmi.

Pre Slovensko je veľmi dôležité pozorne sledovať vnútropolitickej diskusiu prebiehajúcu medzi politickými stranami Rakúska o možnosti vstupu do NATO. Zároveň je treba veľmi precízne monitorovať názory bruselskej centrály NATO k týmu procesom. Rakúsko ako jedina krajina, ktorá občas vystala signály o záujme vstupu do NATO nebolo definitívne zaradené do nejakých skupín z hľadiska postupnosti. Slovensko bolo podobne z hľadiska strategických plánov definitívne vypustené na madridskom summitu z prvej skupiny, ale nezaradilo

sa do druhej či tretej. Preto ak by sa situácia začala vyvíjať rýchlejšie s Rakúskom, bolo by možné hovoriť o akomosi medzikroku vstupu do NATO, ktoré by tvorili Rakúsko a Slovensko. Záťaľ je to len ilúzorna možnosť, ktorú by však rakúski a slovenski politici spolu s analytickmi NATO mali prerokovať. Jej niektoré výhody pre NATO sú viac než zjavné, geostrategická mapa po prvom rozšírení NATO o tri krajiny nebude z hľadiska územnej i komunikačnej homogenity výhodná, skôr napäť. Príjatie Rakúska a Slovenska do členskych radov NATO však doplní vyniechané „diery“ a tak bude moč region strednej Európy vystupovať ako phointegrované a komplementárne obranné spoločenstvo, ktoré sa stanе ďalším pilierom bezpečnosti na území Európy.

Slovenská politická elita sa nesmie vyhnúť ani ďalším citlivým miestam v bilaterálnych vzťahoch s Rakúskom. Najzavažnejším problémom v tejto relácii je odmiatavé stanovisko rakúskych politikov k existencii pripadne dostavbe niektorých jadrových energetických zariadení. Chúlostivým problémom je to najmä dostavba jadrovej elektrárne Mochovce - príom ako kompromis zo slovenskej strany možno brať, že po dostavbe tejto jadrovej elektrárne budú staršie typy odstavené. V tejto oblasti je treba udržiavať s rakúskou stranou phodnodný diálog na politickej aj na expertnej úrovni a umožniť rakúskym odborníkom vstup a kontrolu bezpečnostných zariadení na prebiehajúcej dostavbe Mochovce. Slovenská strana sa musí snažiť na jednej strane presvedčiť rakúskych partnerov o nevyhnutnosti dostavby tejto elektrárne z hľadiska energetickej potreby SR, na druhej strane je však povinná nielen voči všetkým susedným krajinám, ale aj najmä obyvateľstvu vlastnej krajiny zabezpečiť čo najvyššiu kvalitu bezpečnostného zariadenia. Ak by z tejto stránky vznikali problémy, slovenská strana musí prehodnotiť aj niektoré predchádzajúce kontrakty obchodného charakteru a zabezpečiť v spolupráci s medzinárodnými špičkovými firmami taký kredit tejto stavby, aby nevznikli akékoľvek pochyby o kvalite a bezpečnosti projektu.

Vzťahy SR a Ukrajinskej republiky

Ukrajina je najväčším susedom SR, čo sa tyka územnej rozlohy i počtu populácie. Napriek tomu, že základná zmluva o doboru susedstva a spolupráci medzi Ukrajinou a SR bola podpísaná prezidentmi L. Kravčukom a M. Kováčom ešte v lete roku 1993 v Kyjeve, prvá oficiálna návštěva vtedajšieho ukrajinského ministra zahraničných vecí A. Zlenka v Bratislavu sa uskutočnila až vo februári 1994 a prvé oficiálne rokovanie vladivých delegácií vedených premiérmi sa uskutočnilo až v júni 1995 v Kyjeve - dva roky po podpise základnej zmluvy. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o susedné krajinu, je to príajmenšom nezvyčajne dlhá diplomatická odmlka. Slovenský prístup voči svojmu východnému susedovi, charakterizuje okrem iného a skutočnosť, že od júna 1996 SR nemá diplomatické zastúpenie v Kyjeve na úrovni veľvyslanca. Navýše Ukrajina zostáva pre väčšinu slovenskej politickej verejnosti, nehovoriac už o laickej, stále ešte neznámou krajinou. Ani jedno slovenské masmédiu nemá v Kyjeve

stáleho spravodajcu (platí to i naopak) a aj to málo informácií o Ukrajine, ktoré sa na Slovensko dostanú, pochádza v drívnej väčšine z Moskvy.

Pre slovenskú optiku nazerania na význam Ukrajiny bolo typické, že k jej – obrazne povedané – „objaveniu“ došlo až v roku 1995, a aj to iba v súvislosti s jej významom pre rozvoj slovenských vzťahov s Ruskou federáciou. Povedané ústami podpredsedu slovenskej vlády S. Kozlička počas prvého rokovania vlád v júni 1995 v Kyjeve: „Ukrajina je pre nás bránon k ruskému trhu a jej prieplušť sa musí aspoň zdesaňať“. Ukrajina ním bola hodnotená ako „brána k niečomu, resp. niekomu“, nie ako partner hodný porozmietania sám o sebe.

V slovenskom prístupe k Ukrajine došlo k pozitívному posunu až v druhej polovici roka 1995. Vtom čase bola SR jediným susedom Ukrajiny so stagnujúcim obchodnou výmenou. Zatiaľ čo obchodný obrat Ukrajiny s Maďarskom, Poľskom a Ruskom nepretržite stúpal, so SR dlhodobo stagnoval, miestami dokonca klesal.

Ak zohľadníme slabý všeobecný informačný základ dvostranných vzťahov, neobsadenosť postu slovenského vývyslanca v Kyjeve od júna 1996, pomaly rast obchodnej výmeny, dlhotrvajúce neriešenie slovenskej účasti pri dostavbe Krivorožského kombinátu v Dolinskej, môžeme konštatovať, že **úroveň a kvalita slovensko-ukrajinských vzťahov na politickej úrovni sa v súčasnosti nachádza na veľmi nízkom stupni**.

Pritom vzťahy s Ukrajinou majú pre slovenskú zahraničnú politiku význam najmenej v troch základných rovinách – bilaterálnej, východoeurópskej a stredoeurópskej. Procesy, ktoré prebiehajú na Ukrajine môžu priamo ovplyvniť medzinárodné postavenie SR i presadzovanie slovenských záujmov. **Preto je potrebné prelomiť informačnú bariéru a zlepšiť informačnú štruktúru vzájomných vzťahov.** Budovanie štandardných bilaterálnych vzťahov sa musí opierať o dostatočne informovanú verejnosť, aby zostalo čo najmenej miesta pre „tajné diplomaciu“.

Zlepšenie slovensko-ukrajinských vzťahov predpokladá okrem iného i zmenu postoju SR vo vzťahu k rozvoju cezhraničnej spolupráce v rámci Karpatského euroregiónu. Je to zatiaľ jediný projekt cezhraničnej spolupráce, v rámci ktorého sa môže rozvíjať spolupráca prihraničných regiónov západnej Ukrajiny a severovýchodného Slovenska. V rámci stabilizácie situácie pri svojich hraniciach, Slovensko a Ukrajina musia vo vzájomnom záujme vyriešiť i rusinsku otázku. Základom pre takéto riešenie musí byť rešpektovanie slobodnej volby etnickej identity časti obyvateľstva žijúceho pri spoločných hraniciach. Iba takéto riešenie môže eliminovať hrozbu rastu etnického napätia a potenciálne malo žiaducu možnosť pre intervenciu tretích strán.

Slovensko a Ukrajina majú vo východnej Európe spoločné záujmy. Tieto záujmy sa týkajú – minimálne – porovnatelného postavenia v tranzite energetických surovín z Ruska, a perspektívne, i z oblasti Kaspičkého mora. Slovensko a Ukrajina by mali koordinovať postupy pri presadzovaní svojich záujmov v tomto smere navonok voči tretiam stranám. Takáto koordinácia zatiaľ viditeľne ab-

sentuje a neprispieva k napĺňaniu záujmov oboch strán. Koordinácia politiky s Ukrajinou v oblasti tranzitu energetických surovín na európske trhy by spôsela k zrovnanéniu slovenskej východnej politiky. Rozvoj vzťahov s Ukrajinou by umožnil dosiahnutie tohto strategického cieľa slovenskej zahraničnej politiky.

Ak bude Ukrajina úspešne pokračovať v transformačnom procese a nadáže na úspešný rozvoj vzťahov so západnými integračnými štruktúrami (podobne ako v rokoch 1995-1996) v strednodobej perspektive sa stane jednou z klúčových krajín strednej a východnej Európy. Bez ohľadu na to, či Slovensko získa členstvo v NATO a EU v prvej vlnе, Ukrajina sa stane jedným z jeho najdôležitejších partnerov v regióne strednej Európy. Ak si Slovensko chce zachovať perspektívnu členstva v západných štruktúrach a stať sa konštruktívnym partnerom, musí ukázať schopnosť byť nielen konzumentom stability a prosperity, ale i partnerom schopným niesť regionálnu zodpovednosť, vrátane rozvoja vzťahov so susedmi. Aj z tohto hľadiska bude musieť zásadným spôsobom prehodnotiť svoje doterajšie vzťahy s Ukrajinou.

5. KĽÚČOVÉ BILATERÁLNE VZŤAHY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Spolková republika Nemecko

SRN sa veľkosťou svojho územia, ľudským a ekonomickým potenciálom radí k najväčším európskym krajinám. Pre SRN zostáva dôležitým faktom, že SRN predstavuje mocnosť, ktorá tradične výrazne ovplyňovala dianie v regióne strednej a východnej Európy a bude ho v najbližšom období ovplyňovať nadálej.

SRN má mimoriadny politický a ekonomický vplyv v EÚ. Stalo sa takmer eufemistickým príslovím tvrdenie, že SRN je motorom európskej integrácie. Ten-to fakt nie je dôležitý len pre vývin EÚ, ale aj pre Nemecko samotné. Idea európskej integrácie je totiž odpovedou až na samotnú „nemeckú otázkú“ – ako môže taký veľký štát existovať v strede Európy bez toho, aby ohrozoval pokojný vývin okolitých krajín (prihlásenúc k tragickej európskej skúsenostiam s Nemeckom v poslednom storočí). Preto celkový ďalší úspešný vývin európskej integrácie je dôležitý aj pre vývin a postavenie zjednotenej Nemecka.

Po prvej vlnе rozšírenia NATO o tri stredoeurópske krajiny a rozšíreni EÚ o päť kandidátov sa vytvorí nová špecifická situácia, keď Nemecko po desaťročiach opustí svoju rizikovú a traumatisujúcu polohu na kraji západného sveta a úlohu národníkových štátov preberú Poľsko, Česká republika a Maďarsko. S týmto faktom, ako aj s faktom vnútorných ekonomických problémov, ktoré sú následkom zjednotenia Nemecka bude súvisieť predpokladané zoslabenie intenzity nemeckej angažovanosti sa na východ od svojich hraníc v najbližšom časovom horizonte. Celkovou prioritou pre Nemcov bude v tomto období riešenie problémov EU, ktoré sa budú objavovať zároveň s realizáciou vnútorných štrukturálnych reforiem únie. Bude záležať na celkovom vývine vnútnej EÚ, ako aj na výslednom efekte zapojenia nových krajín do NATO a EÚ a zároveň na budúcom charaktere vzťahov Západu a Ruska, kedy sa západné krajiny rozhodnú pre ďalšiu vlnu rozširovania. Nemci, ktorí vo vlastnom bezpečnostnom záujme tak vehementne presadzovali prvú vlnu rozšírenia už sami nemusia tento mäsvny tlak na EÚ a NATO reprízovať.

Samozrejme, aj zvyšné krajiny strednej Európy budú objektom záujmu SRN. Týka sa to aj Balkánu a pobaltských krajín, kde Nemci majú tiež svoje záväzky. Nemci už v predchádzajúcom období prezentovali svoju mienku, že majú eminently záujem o stabilné pomery v priestore stredného Dunaja (čím nepríamo ukazovali svoju podporu Maďarsku). Túto argumentáciu musí slovenská strana využívať pri vzájomných rokovaniach a presvedčať nemeckých partnerov, že podoba strednej Európy po prvom rozšíreni NATO neposkytuje komplexnú stabilitu, a to aj krajinám, ktoré sú formálne v pásme stability. Práve cez vynecháne krajiny (Slovensko, Rumunsko) sa môže do tohto pásma infiltrovať bezpeč-

nostná nestabilita v jej dnešných podobách – napr. možná eskalácia interetnických konfliktov, medzinárodný organizovaný zločin, migrácie obyvateľstva z ohrozených krajín. Slovenski politici a diplomati v tomto musia utvrdzovať nemeckých politikov, že ani novovytvorený bezpečnostný „vankús“ či ochranný prsteňec – „Sperrgurtel“ – zo spomínaných troch krajín nie je účinným bezpečnostným valom pre Nemcov, a že potenciálne ohrozenia tohto typu sa môžu v budúcnosti negatívne odraziť aj v nemeckom prostredí. Jedinou odpovedou na tieto ohrozenia je ďalšie posúvanie bezpečnostných štruktur ďalej na východ, k čomu by Nemci mali prispieť a zároveň kontinuálne poskytovanie stabilizačnej politickej i ekonomickej podpory tým krajinám, ktoré nie sú zahrnuté v bezpečnostných a politico-ekonomických štruktúrach (NATO, EÚ).

Slovensko sa po neprijatiu do euroatlantických štruktur ocitlo na rozhraní. Nemci nespochybňovali historickú a kultúrnu príslušnosť Slovenska do strednej Európy, práve naopak, ale poukazovali na problémy Slovenska s demokratickou franzicou a na dvojaký prístup k eurointegrácii a koketovaniu s Ruskom. Slováci sa sami diskvalifikovali až v očiach Nemcov. Preto bude dôležité v najbližšej budúcnosti uskutočňovať reformy, ktoré uvedú parlamentnú demokraciu a právny štát do ich skutočnej podoby, ale zároveň sa aj jednoznačne dištančovať od nestandardnej politiky voči Rusku a pestovaniu špeciálnych vzťahov s týmto zatajilou politicky nevykryštalizovaným štátom. Dištančovanie sa od predošej slovenskej politiky voči Rusku musí byť nemeckej strane veľmi jasne a opakovane artikulované.

Dlhodobým problémom v slovensko-nemeckých bilaterálnych vzťahoch bola absencia bilaterálnych rokovani slovenského premiera a nemeckého kancelára. **Jedna z prvých cieľov nového slovenského predsedu vlády by mala smerovať do Nemecka. Po opäťovnom naštartovaní demokratických reforiem a obnovi fungovania právneho štátu, by mala slovenská strana pripraviť pôdu pre návštěvu nemeckého kancelára v Bratislave. Keďže Nemecko je najsielnnejším štátom Európskej únie, bola by tak SR vyjadriťna podpora nielen z nemeckej strany, ale aj zo strany Európskej únie.**

V Nemecku, ale aj v EU, hrajú významnú úlohu politické strany. Z hľadiska národnostných žádzimov SR je dôležité dosiahnuť zhodu medzi parlamentnými politickými stranami v zahraničnej politike a postupoch voči Nemecku ako klúčovemu partnerovi. Politické strany na Slovensku by mali priebežne udržiavať a zintenzívňovať kontakty so svojimi parlamentnými partnermi v SRN, informovať ich o dianí na Slovensku a udržiavať záujem nemeckých partnerov o slovenskú problematiku. Zároveň však musia svoju stratégii vzájomnej koordinovať a vyhnúť sa prílišom, ktoré by na nemeckej strane mohli vniest rozpor v niektorých parciálnych otázkach medzi vládnou koaliciou a opozíciu. Kvalitná predpríprava v niektorých otázkach by tak mohla do budúcnosti pripraviť dobrý stranicko-frakčný konsenzus pri rokovaniach so Slovenskom.

Slovenská strana by sa nemala obmedziť len na federálnu úroveň Bonn/Berlina, ale kooperovať aj s jednotlivými spolkovými krajinami. Priorítne sa treba zamerať na tie spolkové krajiny, ktoré už majú v tej či onej miere nadvia-

zané kontakty a isté skúsenosti so Slovenskou republikou. Ide predovšetkým o Badensko-Wrtembersko, Hessensko, Brandebsku, Sasko a Bavorsko.

Otzáka odskodenia slovenských obetí nacionálno-sociálistickej perzekúcie nesmie byť zo vzájomných rokován odsunutá. Táto otázka je o to naliehavejšia, že fyzicky veľ akáteľov na odskodenie je veľmi vysoký. Podľa odhadu slovenskej strany ide o 13 385 ľudí. SR musí v týchto rokovaniach jednoznačne trvať na tom, že je právnym sucesorom Československa, ktoré bolo v druhej svetovej vojne na strane víťaznej koalície. Slovenská politická elita musí jednoznačne odmietnuť akékoľvek náznaky z nemeckej strany, že Slovensko je v inej historickej situácii ako napr. česká strana, s ktorou sa o tejto veci rokuje od uzavretia česko-nemeckej deklarácie. Tu je dôležité, aby sa slovenski politici a diplomati odvolovali na vyhlásenie NR SR z 3. 12. 1992 (Vyhľásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta), v ktorom sa jednoznačne konštatovalo nástupníctvo SR po ČSFR a sukcedovanie do bilateralnych a multilateralnych zmlúv uzavretých este ČSFR.

Spojené štaty americké

Spojené štaty americké (USA) ako globálna superveľmoc, líder NATO a garant európskej bezpečnosti predstavuje jedného z kľúčových adresátov slovenskej zahraničnej politiky. USA majú v súčasnosti prevahu v štyroch rozhodujúcich oblastiach globálnej moci: vo vojenskej oblasti má ako jediná krajina skutočne globálnu dosah, ekonomicky je lokomotívou globálneho rastu, aj keď v niektorých aspektoch jej konkuruje Japonsko a SRN, má technologickú pre-vahu v rozhodujúcich oblastiach inovačii a kultúrne má dosah neporovnatelný s ktoroukoľvek krajinou na svete. Kombinácia týchto štyroch aspektov z nich vytvára jedinú globálnu superveľmoc. Vzhľadom na široké záujmy americkej zahraničnej politiky nie je možné predpokladať, že by Slovensko tvorilo v jej ZP samostatnú kapitolu. Slovensko je vnímané v USA ako jedna z postkomunistických krajín a súčasť stredoeurópskej oblasti. Slovensko je vnímané z hľadiska celkových záujmov USA v Európe.

Fundamentálnym záujmom USA v Európe je prevencia objavenia sa nového nepríateľského hegemoná alebo možného hegemoná, ktorý by mohol priamo ohrozil bezpečnosť USA, ako to bolo v pripade nacistického Nemecka alebo sovietskeho Ruska. Nemecko, ktoré po porážkach vo dvoch svetových vojnách uskutočnilo vnútorné demokratické reformy a integrovalo sa s ostatnými krajinami do NATO a Európskej únie, v súčasnosti neprestavuje takéto ohrozenie, napriek tomu, že má v Európe relativne silnú poziciu. Iné potenciálne ohrozenie predstavuje Rusko. Po páde komunizmu a rozpade Sovietskeho zväzu sa schopnosť Ruska (a aj jeho vôle) ohrozí USA výrazne znížila, hoci v budúcnosti sa nedá vylúčiť znovuobjavenie sa Ruska ako potenciálneho ohrozenia. Významným problémom pre USA je otázka zabránenia šírenia zbraní hromadného ničenia – nukleárnych, chemických, biologických, v postsovietskom priestore.

Okrem základných bezpečnostných záujmov v Európe majú USA aj všeobecný záujem o podporu a rozšírenie spoločenstva krajín s demokratickým politickej systémom a ekonomikou slobodného trhu. Po druhej svetovej vojne bol tento záujem jedným z rozhodujúcich determinantov politiky USA voči západnej Európe. Po páde komunizmu majú USA dôležitý, ak nie vitálny, záujem o rozšírenie tohto spoločenstva štátov cez podporu transformácie postkomunistických krajín v strednej a východnej Európe a v bývalom Sovietskom zväze. **Nástroje použité na naplnenie tohto záujmu nie sú pri-márne vojenské, ale bezpečnostná prítomnosť USA v Európe je široko vnímaná ako napomáhajúca podporu príaznivého ekonomickej a politického vývoja – podobne ako Severoatlantická aliancia pomohla v päťdesiatych rokoch západnej Európe dosiahnuť stabilitu a prosperitu.**

Bezpečnostná prítomnosť USA v Európe je primárne zdôvodnená bezpečnostou Európy ako takej, ale prispieva aj k schopnosti Spojených štátov presunúť sily do iných regiónov, najmä do Afriky a na Stredný východ. Severoatlantická rada sa dohodla na významných politických a inštitucionálnych zmenách, ktoré vytvárajú bázu pre budúce „out of area“ aktivity v spolupráci s európskymi spojencami.

Spojené štáty majú tiež významné ekonomicke záujmy v západnej Európe a na rastajúcej ekonomickej záujmy v strednej a východnej Európe a v bývalom Sovietskom zväze. Európska únia je najväčším obchodným partnerom USA s 22,8% exportu a 19,7% importu. Západná Európa je aj najväčším cieľom priamych zahraničných investícii USA. Aj investície USA v strednej a východnej Európe a bývalom Sovietskom zväze rýchlo narastajú a sú základnými prvками globálnych stratégii americkej firiem v oblastiach energetiky, automobilového priemyslu a spotrebného tovaru. Okrem priamych ekonomických záujmov USA majú veľký záujem aj na spolupráci s európskimi krajinami v zoskupeniaciach ako sú napr. G-7/8, G-10 a Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) pri riadení globálnej ekonomiky.

Slovenský záujom pri rokovaniach so Spojenými štátmi americkými je najmä získať podporu USA pre členstvo Slovenskej republiky v NATO a OECD. Predstavitelia USA sice na všetkých úrovniach potvrdzovali, v súlade so svojim celoeurópskym zámerom, záujem o hľadký proces integrácie SR do európskych a transatlantických štruktúr, avšak zároveň vytvralo poukazovali na negatívne momenty, ktoré prerastajú rámcu bežných fungujúcich demokraciach. O svojich obavách informovali slovenskú stranu viacerými spôsobmi príčom najosteŕejši z nich bol formou demarsu vláde Slovenskej republike v roku 1995. Slovenská strana na tieto upozornenia a žiadosti reagovala tým, že ich zhľadčovala, resp. obvinovala americkú stranu z nedostatočných a jednostranných informácií a prakticky na ne nereagovala. Výsledok sa dostavil na Madridskom summite NATO v júli 1997, kde SR nefigurovala nielen na zozname krajín prizvanych vstúpiť do aliancie, ale nebola spomerená ani ako horúci kandidát na prípadné druhé kolo rozšírenia aliancie. Slovensko nevyužilo svoju šancu stať sa členom aliancie spolu so svojimi susedmi v regióne a ne-

využilo ani silný tlak, ktorý bol vyvájaný na Kongres USA zo strany ostatných budúcič členov. Samo nebude schopné vyvinúť taký koncentrovaný tlak a bude musieť čakať na ostatné krajiny v regióne, kym budú pripravené, rovnako ako na rozhodnutie členských krajín aliancie o druhom kole rozšírenia. Slovensko musí pristúpiť k požadovaným zmenám v legislatíve, odstrániť kontroverzne zákony a legislatívne návrhy v NR SR a zmenu spôsobu vládnutia na nekonfrontačný (spolupráca, resp. minimálne komunikácia s politickými opozicemi, etnicími menšinami etc.). Po vykonaní týchto základných zmien sa musí vo vzťahu k USA Slovensko sústredíť na intenzívne ovplyňovanie americkej administratívy, Kongresu a verejnej mienky. Je potrebné pokračovať v dopisoch úspešnej spolupráci armád oboch štátov, či už v širšom rámci programu Partnerstva za mier alebo na bilaterálnej báze. Slovenská republika má prirodzený záujem aj o rozvoj ekonomickej spolupráce a malá by vytvoriť príaznivé podmienky pre vstup americkej kapitálu a investícii. Tým by sa prirodzene zvýšil celkový záujem USA o Slovenskú republiku.

Francúzsko

Francúzsko spolu so Spolkovou republikou Nemecko tvorí základnú osmejnej Európskej únie. Spolu s Nemeckom Francúzsko najsielniejsie presadzuje viziu zjednotenej Európy a snaží sa tak o zmenu status quo. Žiadne rozhodnutie európskej „Pátnásťky“ nie je možné prijať bez francúzskeho súhlasiu a podpory. Z tohto hľadiska patrí Francúzsku ku klúčovým bilaterálnym partnerom Slovenskej republiky.

Francúzske záujmy v strednej Európe nie sú také silné ako nemecké, sústreďujú sa skôr do stredomorskej oblasti a krajin Maghrebu. Napriek tomu Francúzsko deklaruje záujem aj o túto oblasť a podporuje rozšírenie Európskej únie, aj keď kladie dôraz na nevyhnutné inštitucionálne zmeny vnútri Únie ešte pred jej rozšírením. Spomedzi stredoeurópskych kandidátov na vstup do Únie Francúzsko najmä z politických a bezpečnostných dôvodov podporuje Poľsko. Praktickým prejavom tejto podpory je aj vznik tzv. Weimarskej trojky Francúzsko-Nemecko-Poľsko, ktorá by mala v budúcnosti tvoriť chrbtovú kosť európskej bezpečnosti. Francúzsko podporovalo aj súrší variant rozšírenia Severoatlantickej aliancie, kde protežovalo najmä vstup strategicky dôležitého, ale ekonomicky relatívne slabého Rumunska. Slovensko by malo v otázke svojho vstupu do Aliancie vo Francúzsku prirodzeného spojenca a podporovaťa.

V záujme SR je posilniť najmä hospodárske prepojenia s Francúzskom a prianiať mu väčšie množstvo francúzskych kapitálových investícii na Slovensko. Počne silné aktivity vyvájajú obe krajiny v oblasti kultúrnej spolupráce, ale aj tu existujú možnosti zlepšenia, najmä so súťažou prezentácie slovenskej kultúry vo Francúzsku.

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

Spojené kráľovstvo historicky patrí ku klúčovým aktércom zahraničnej politiky nielen na európskom kontinente, ale v svetovom meradle. Vyjadruje to okrem iného aj fakt, že patrí medzi päť krajín so stálym miestom v Bezpečnostnej rade OSN. Britská zahraničná politika prešla v dva desiatky rokov odrovným vývojom – od zahraničnej politiky najväčšej koloniálnej krajiny ku zahraničnej politike členskej krajiny Európskej únie. Keď v sestadesiatych rokoch exportovala Veľká Británia väčšinu svojich tovarov do bývalých kolónií a len 20 percent do Európy, tak v súčasnosti vyše polovica britského exportu smeruje do Európy. Napriek tomuto trendu ostáva Veľká Británia pomerne rezervovaná voči kontinentálnym, najmä francúzsko-nemeckým, plánom európskej integrácie a kladie dôraz na medzivládny charakter spolupráce v rámci EÚ.

V oblasti bezpečnosti Veľká Británia spolu so Spojenými štátmi presadzuje čo najsielnšiu euroatlantickú spoluprácu resp. partnerstvo. Vďaka tomuto postoju a svojej prirodzenej medzinárodnopolitickej váhe predstavuje Veľká Británia silný hlas v rámci Severoatlantickej aliancie. Veľká Británia podporuje rozšírenie Aliancie o štátu strednej a východnej Európy ako posilnenie európskej bezpečnosti, ale aj s predstavou, že tieto štáty, najmä Poľsko, posilnia transatlantický rozmer spolupráce v oblasti bezpečnosti. V tomto prípade chápe krajiny stredoeurópskeho regiónu ako prirodzených spojencov pri náplňaní svojej predstavy bezpečnosti v Európe. V oblasti európskej integrácie podporuje vstup krajín strednej a východnej Európy aj preto, že počítá s tým, že štáty s relativne čerstvo nadobudnutou suverenitou sa jej nebudú ľahko vzdávať a podporia britský dôraz na medzivládny charakter fungovania v rámci Európskej únie.

Vďaka členstvu vo významných medzinárodných organizáciach a svojmu medzinárodnému postaveniu predstavuje Veľká Británia pre Slovensko jedného z klúčových partnerov v oblasti multilaterálnych vzťahov a usiluje sa o jej podporu na rôznych medzinárodných fórách. V oblasti bilaterálnej spolupráce je pre Slovensko významná britská pomoc v oblasti privatizácie (spomedzi členských krajín EÚ má Veľká Británia najväčšie skúsenosti z tejto oblasti), deregulácie a zahraničných investícií. Napriek tomu, že sa Veľká Británia nepripojila v prvej fáze k Európskej menovej únii, Londýn ostáva jedným z najvýznamnejších svetových finančných a podnikateľských centier čo by sa malo odraziť aj na diplomatickom zastúpení SR v Londýne a vzájomných vzťahoch na rôznych úrovniach.

Významným problémom v rokoch 1997-1998 v bilaterálnych vzťahoch medzi Veľkou Britániou a Slovenskou republikou bol masový exodus slovenských Rómov do Veľkej Británie so žiadosťou o udelenie azylu. Slovenski Rómovia, podobne ako česki, vytvorili mimoriadne komplikovanú situáciu v pristavných mestách juhovýchodného Anglicka. Táto situácia si vyzádza jasné kroky zo slovenskej strany, najmä zo strany vlády, ktorá nedokázala adekvátnie reagovať na

vzniknutý problém. Pri ďalšom masovom exode by totiž britská strana mohla pristúpiť k zavedeniu vizovej povinnosti pre občanov SR. Pripadné znovuzavedenie vizovej povinnosti nie je možné vnímať ako krátkodobý jav a nepochybne by to znamenalo výrazné zhoršenie vzájomných vzťahov. Na tomto pripade je opäťovne možné poukázať na úzku prepojenosť domácej a zahraničnej politiky.

Taliánsko

Potenciál slovensko-taliánskych vzťahov meraný geografickou vzdialenosťou (napr. Bratislava – Benátky) a spoločnými záujmami zostáva nadáľ značne nevyužitý. Najmä priemyselný sever Taliánska predstavuje jednu z najsilnejších hospodárskych oblastí v Európe a mohla by sa s ním rozvíniť užšia ekonomická spolupráca. Taliánsko po roku 1989 zažilo politické otrasy, ktoré postihli a ohrozili rychlosť Taliánska v rámci Európskej integrácie. Vážnosť domácej politickej situácie odvrátila pozornosť od otázok zahraničnej politiky. Napriek tomu je Taliánsko významným štátom v rámci Európskej únie a jedným zo štátov, ktoré pristúpili k projektu spoločnej európskej meny. Taliánsku, podobne ako Nemecku, by rozšírenie zóny stability do strednej Európy prinieslo nepochybne dlhodobý zisk. Preto podporuje rozšírenie Európskej únie o asociované štaty. Pre Slovensko je významná spolupráca s Taliánskou republikou v rámci regionálneho združenia Stredoeurópska iniciatíva.

Vatikán

Pre Slovenskú republiku, ktorej väčšina obyvateľstva sa hlásí ku katolickemu vierovyznaniu a Cirkvi v nej má tradične silné postavenie, patria vzťahy so Svätou Stolicou k zvlášť významným. Potvrdili to aj dve návštevy pápeža Jána Pavla II., na Slovensku po roku 1989 ako aj časté návštevy slovenských politikov vo Vatikáne. V službách Vatikánu pôsobia viaceri úspešní Slováci, ktorí ovplyvňujú činnosť Cirkvi na Slovensku. Ta hrá dôležitú úlohu v procese duchovnej obnovy slovenského národa a môže významne napomôcť mentálnemu prerodu spoločnosti od socialistického štátneho paternalizmu k spoločenstvu ľudí chápajúcich význam slobody a individuálnej zodpovednosti. Vzhľadom na tradične dobré vzťahy by Vatikán mohol výrazne pomôcť Slovensku presadiť sa na medzinárodnej scéne.

Ruská federácia

Charakteristickým znakom slovensko-ruských vzťahov je obrovská východisková disproporcia vzájomného pomeru obidvoch partnerov, ktorá je predpokladom de facto nerovného partnerstva. Z tejto disproporcie zákonite vy-

plýva obsahová rozdielnosť záujmov v bilaterálnych vzťahoch. Rusko nie je závislé od slovenskej hospodárskej produkcie a obchodnej výmeny so Slovenskom. Na druhej strane sa to isté nedá tvrdiť o závislosti Slovenska od ruských energetických surovin (je to najmä ropa, plyn, jadrové palivo). Slovensko sice slúži ako strategicky významná tranzitná krajina pre dodávky ruskéj ropy a plynu do západnej Európy, avšak pre Rusko nie je jedinou tranzitnou možnosťou. Rusko predstavuje obrovský trh, ktorý v perspektive ponúka pre slovenské podnikateľské kruhy takmer neobmedzené možnosti. Pre Rusko je zasa malý slovenský trh prakticky bezvýznamný. To isté platí i pri porovnaní bezpečnostných parametrov obidvoch partnerov. Pre Rusko nepredstavuje Slovensko akúkoľvek, ani len imaginárnu vojenskú hrozbu. V opačnom prípade sa to isté tvrdiť nedá, pretože Rusko disponuje vojenským potenciáлом, schopným bezpečnosť Slovenska reálne ohrozí. Ak v prípade Slovenska je možné predpokladať predovšetkým prirodzený ekonomický záujem o rozvoj vzájomných vzťahov, v prípade Ruska je tento záujem z hľadiska výhodnosti zanedbateľný. Pre Rusko majú vzťahy so Slovenskom predovšetkým politicko-strategický rozmer, vnímaný v širšom, minimálne stredo-európskom kontexte. Pri vzťahoch so Slovenskom Rusko sleduje predovšetkým svoje záujmy v regióne strednej Európy.

Slovenská zahraničná politika sa musí záväzne ilúzie o modelovosti vzťahov s Ruskom. Tieto vzťahy je potrebné standardizať na klasické bilaterálne vzťahy. Predpokladom je oddelenie ekonomických aspektov spolupráce od politických a bezpečnostných. Pragmatizmu týchto vzťahov je potrebné pridať skutočný ekonomický rozmer vytvorením príaznivého rámcu pre aktivity slovenských podnikateľských subjektov, v žiadnom prípade však nie za cenu politických záväzkov štátu alebo integračne chápanej politiky, ktorá k takýmto záväzkom zákonite smeruje. Inštitucionalizácia slovensko-ruských ekonomických vzťahov, sledujúca vytvorenie zóny voľného obchodu, alebo (tym skôr) colnej únie, je nezlučiteľná s hospodárskou integráciou SR do EÚ a ďalšími medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky (WTO, CEFTA, colná únia s ČR).

Strategickou úlohou Slovenska zostáva diverzifikácia dodávok energetických surovin. Časť hospodárskej lobby, spojená so spracovaním a tranzitom lacných ruských surovin, zo súčasného stavu profituje a nemá záujem o jeho zmenu. Táto krátkodobá výhoda je nielenžne postavená nad všetko (o politických a bezpečnostných záujmoch štátu nehovoriac), ale ohrozuje i postavenie Slovenska v rámci ekonomickejho priestoru Európskej únie. Slovensko-ruské hospodárske vzťahy treba v najväčšej možnej miere stransparentni a eliminovať stav, keď majú záujmové hospodárske skupiny možnosť nadradniť svoje vlastné krátkodobé záujmy nad dlhodobé záujmy štátu. Pri tom je potrebné vychádzať z faktu, že Slovensko má predimenzovaný ekonomický potenciál a potrebuje exportovať. To je možné iba na solventný trh EÚ. Rusky trh, resp. trhy krajin SNS sú sice pre Slovensko v dlhodobom horizonte perspektívne, avšak ne v súčasnosti alebo strednodobej budúcnosti.

V oblasti bezpečnosti by sa Slovensko malo zbažiť nebezpečnej ilúzie o možnosti neutrality s podporou Ruska. Nielenže by pripadná neutralita nezaručila bezpečnosť SR, ale ani ako medzinárodne uznaná a rešpektovaná nie je v súčasnosti realizovateľná. Pod diskusiami o neutralite na Slovensku, resp. výnosfou slovenskej bezpečnostnej politiky v otázkach rozšírenia NATO a pod. je ruský diplomatický podpis najčitateľnejší. Táto problematika predstavuje v bilaterálnych vzťahoch so Slovenskom kvintesenciu ruského politického záujmu.

Pre budovanie štandardných vzťahov s Ruskom je dôležité, aby neboli zařadené mýtom o slovenskej vzájomnosti. Ten je dôsledkom nezrealizovaných politických očakávanií v slovenských dejinách a prežíva v časti slovenskej intelektuálnej elity. Mýtus slovenskej vzájomnosti nemôže slúžiť ako argument na zmenu koncepcie zahraničnej politiky SR. Nestačí hovoriť o slovenskom bratstve a priori a vychádzať z neho pri formovaní zahraničnej politiky.

Slovenská diplomacia by sa mala snažiť vyvážiť svoje vzťahy s Moskvou i Kyjevom. Medzi Ukrajinou a Ruskom existuje množstvo nevynešených konfliktových otázok, ktoré posúvajú ich vzájomné vzťahy do roviny prinajmenšom chladných vzťahov. Jednoznačná a nekritická preferencia sa môže Slovensku vymoistiť, pretože nie Rusko, ale Ukrajina je bezprostredným susedom Slovenska. V nestabilnom východnom priestore je rizikové stavať na jednu kartu, nech sa zdá akokoľvek silná, resp. evokovať v jednom zo strategických východných aktérov (a Ukrajina ním bezpochyby je) prinajmenšom nejasné pocit.

Ruská federácia je krajinou, s ktorou Slovensko podpísalo najväčší počet bilaterálnych zmlúv od ziskania nezávislosti v roku 1993 – počet nových zmlúv dosiahol zhruba 80. K týmto zmluvám je potrebné prirátať 112 platných z čias čs. federácie. Celá táto zmluvná základňa si zasluhuje dôkladnú inventarizáciu. Nie je potrebné všetky zmluvy prehodnotiť, iba tie, ktoré brzdia a blokujú realizáciu základných zahraničnopolitických cieľov slovenskej vlády v súlade s jej stále platným programovým vyhlásením.

ZÁVER

Slovenská republika si od svojho vzniku ako priority zahraničnopolitického programu vytyčila vstup do západných politickej, ekonomickej a bezpečnostnej struktur, reprezentovaných najmä Severoatlantickou alianciou, Európskou úniou, Západoeurópskou úniou a Organizačiou pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD). V porovnaní so svojimi bezprostrednými susedmi možno čítať, že Slovenská republika v rokoch 1994-1998 neuspela na medzinárodnom poli. Česká republika, Maďarsko aj Poľsko sú členmi OECD, boli priezvané do NATO a začali bilaterálne medzivládne konferencie o vstupe do Európskej únie. Hlavným dôvodom, prečo SR nedostala pozvania do tých istých organizácií ako jej susedia bolo nesplnenie základných politických kritérií, čiže domáca politická situácia. Nepochybne jedným z hlavných dôvodov integračného zlyhania v rokoch 1994-1998 však bolo aj nepochopenie významu zahraničnej politiky pre existenciu štátu a naplnenie jeho základných záujmov.

Slovenská republika, ako malá krajina s nedostatom domácich surovinových zdrojov a výrazne proexportnou ekonomikou, potrebuje mať silnú zahraničnú politiku. Jej prvoradým predpokladom je zhoda politických strán zastúpených v parlamente v otázke národnosťatých záujmov a priorit zahraničnej politiky. Tieto záujmy a priority musia byť nadradené domácim politickým zápasom. Silná zahraničná politika musí byť **realistická** v hodnotení svojich možností, musí sa opierať o fakty a nepodlieha ilúziám. Najmä nie tej najnebezpečnejšej – o vlastnom význame. Slovensko je najmenším štátom spomedzi svojich susedov, ako taký má prirodzenú snahu hľadať spojencov a spolupracu. Musí iniciatívne vystupovať a mapovať spoločné záujmy s inými krajinami, jeho politika musí byť **aktívna**. Zahraničná politika štátu musí byť **integrálna**, odražať národné záujmy a dotýkať sa viacerých oblastí – politika, hospodárstvo, kultúra, školstvo. Pri jej úspešnej realizácii je nevyhnutné, aby jej hlavní aktéri – Kancelária prezidenta, Úrad vlády SR, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Zahraničný výbor NR SR, ostatné inštitúcie štátnej správy, ako Ministerstvo obrany, Ministerstvo hospodárstva, Ministerstvo financií, Ministerstvo školstva, Ministerstvo kultúry atď. konali vo vzájomnom súlade, aby bola zahraničná politika **koordinovaná**. V slovenskej zahraničnej politike musí prevažovať stratégia nad taktikou, dlhodobá vizia a záujem štátu (občanov SR) nad krátkodobými záujmami partikularných skupín. Najvýznamnejšie ciele zahraničnej politiky SR majú **dlhodobý charakter**. Preto je nevyhnutné zabezpečiť ich kontinuitu a praktické napĺňanie až pri výmene politických elít pri moci. Zjednodušene povedané, vlády prichádzajú a odchádzajú, záujmy štátu a zahraničnopolitické priority zostávajú.

Oproti predchádzajúcim rokom je nevyhnutné posiľniť vo vláde postavenie

ministra zahraničných vecí. Vzhľadom na význam zahraničnej politiky pre rozvoj Slovenskej republiky by mal byť minister zároveň podpredsedom vlády. Z hľadiska jednotnej reprezentácie Slovenskej republiky nie je potrebné mať podpredsedu vlády pre Európsku integráciu s nevyjasnenými kompetenciami. Minister zahraničných vecí, posilnený poziciou podpredsedu vlády, by mal mať dvoch štátnych tajomníkov, z ktorých jeden by bol primárne zodpovedný za oblasť európskej integrácie. Ovela väčšiu váhu pri formovaní zahraničnej politiky by mal získať aj Zahraničný výbor Národnej rady SR. Na pôde slovenského parlamentu musí vzniknúť základný konzensus v otázkach zahraničnej politiky. Vzhľadom na spomínaný význam zahraničnej politiky pre SR by mali parlamentné politické strany dosledne dbať o kvalitný výber členov tohto výboru. Okrem klasických kontrolných funkcií by mal mať aj podstatné slovo pri vysielaní veľvyslancov SR do zahraničia a jeho členovia by mali aktívne objasňovať význam zahraničnopolitickej aktivít SR verejnosti.

Predpokladom silnej a efektívnej zahraničnej politiky je jej profesionalizácia. To predpokladá koncepcné budovanie a riadenie jej klúčových inštitúcií, najmä však Ministerstva zahraničných vecí. Zamestnanci MZV musia byť vyberaní pomocou konkurzov, na základe jazykových znalostí, odborných kritérií, predchádzajúcej kariéry a nie na základe straničkej príslušnosti alebo iných subjektívnych kritérií. Nežiaducim politickej vplyvom v rámci ministerstva a vobec celej štátnej správy by rozhradne pomohol kvalitný zákon o nezávislosti štátnej službe. Ministerstvo by malo dbať, v spolupráci s inými rezortmi – najmä školstva, o prípravu a výchovu nových pracovníkov. Zároveň by malo dbať o obnovovanie a rozširovanie vedomostného zážemia už prijatých zamestnancov. Ak si niektorí z pracovníkov MZV sami a dobrovoľne rozširujú kvalifikáciu, malo by to byť zo strany vedenia náležite ocenené. K pracovníkom je treba mať diferencovaný prístup, brániť rutinérstvu, byrokratickým návykom a propagovaniu prieernosti.

Nevyhnutne je potrebné prehodnotiť aj doterajšiu štruktúru Ministerstva zahraničných vecí, funkčnosť jednotlivých odborov a oddelení. Zastupiteľské úrady SR v zahraničí musia byť budované a obsadzované na základe zvolených priorit zahraničnej politiky, pričom klúčové relácie musia byť posilnené personálne, finančne aj materiálne až na cenu, že iné menej významné budú oslabené, pripadne zrušené. Posilnené by mali najmä byť zastupiteľské úrady a stále misie v Bruseli, v Bonne, vo Washingtone, v susedných krajinách, v Paríži, Londýne, Rime a Tokiu.

Dôležitým predpokladom kvalitnej zahraničnej politiky je vytvorenie širokého zázemia, vznik zahraničnopolitickej „community“. Ministerstvo by malo disponovať vlastným inštitútom pre výskum medzinárodných vzťahov, ktorý by bol schopný sledovať dlhodobé trendy vývoja medzinárodnej scény a prípravovať návrhy strednodobých a dlhodobých stratégii SR v oblasti zahraničnej politiky. Ako fórum pre odbornú diskusiу by mohol slúžiť štvrfročník vydávaný týmto inštitútom, ktorý by pomáhal formovať spomínanú „community“ a dával priestor odborníkom rôznej politickej orientácie. Pri svojich zahraničnopolitickej roz-

hodnutiach by však politická sféra nemala vychádzať len zo svojich vnútorných zdrojov, z analýz ktoré vypracovala štátna správa, ale konfronovať svoje názory a predstavy s výsledkami nezávislých pracovísk. Tieto pracoviská by mal štát podporovať prostredníctvom kvalitnej grantovej politiky.

Prioryt zahraničnej politiky SR zostávajú tie isté, pretože vstupom do západných štruktúr a aktívnu cinnosťou v nich dokáže Slovensko zabezpečiť pre svojich občanov dlhodobú bezpečnosť a prosperitu. Aby sa do nich dostalo musí preukázať svojim partnerom vyzretosť a schopnosť prevziať na seba záväzky a zodpovednosť za stabilitu v regióne. Stanovené priority by sa mali prejavíť v konaní nového ministra zahraničných vecí resp. ministerského predsedu. Ich prvé oficiálne zahraničné cesty by mali smerovať do Nemecka a do Poľska. V predchádzajúcich rokoch sa vo vzhľadoch s Európskou úniou a NATO negatívne prejavil fakt, že Slovensko si medzi západnými krajinami nevedelo najť silného spojenca a takpovediac sponzora pre svoj vstup do týchto inštitúcií. Priečinom tohto typu mohlo byť a v budúcnosti ešte môže byť Nemecko. Aj keď po rozšírení o prvé krajiny na východ od svojich hraníc a pri nevyhnutnosti čeliť problémom vplyvajúcim z nemeckých domáčich ľažkostí a prehľadania európskej integrácie, môže jeho záujem o zvyšné krajiny strednej Európy ochabnúť. Nemecko však stále zostáva motorom integrácie a ekonomickej najsilnejšej státem Únie. Zo slovenského pohľadu navyše zaváži aj fakt, že Nemecko je krajinou s najväčším objemom investícii na Slovensku. Poľská republika ako regionálna mocnosť v strednej Európe môže zohrať významnú úlohu pri predpríprave SR na vstup do NATO a v prebiehajúcom procese demokratizácie. Predurčujú ju na to nielen jej veľkosť a regionálny význam, ale aj fakt, že vzájomné vzťahy SR a PR nie sú historicky zaťažené. Vo vzhľadoch s Českou republikou je nevyhnutné spomaliť a zastaviť divergentný pohyb kedykoľvek dvoch časti tohto istého štátu. Strategickou prioritou SR je udržať vzájomne výhodnú colnú úniu a posilniť spoluprácu v rámci CEFTA. Česká republika je prirozeným partnerom a možným spojencom Slovenska vzhľadom na spoločenské, kultúrne, ekonomické a politickej prepojenia, ako aj z hľadiska bezpečnostných záujmov. Vzťahy s Maďarskou republikou a otázkou maďarskej menšiny v SR sú predmetom častých otázok a obáv medzinárodného spoločenstva adresovaných Slovenskej republike. Slovenská republika by mala využívať každý priestor na spoluprácu s Maďarskom, podporovať vzájomnú ekonomickú previazanosť, cezhraničnú spoluprácu a inicovať spoločnú dlhodobú strategiu, ktorá by umožnila hlbšie vzájomné spoznanie a postupné odstraňovanie vzájomných predstupkov. To si vyzdújacie v prvom rade vytvoriť domáci politický konsenzus rozhodujúcich politických sil pre takéto riešenie a pretaviť ho do konkrétnych krokov v legislatíve, školstve, kultúre a ďalších oblastiach. Rakúsko je v súčasnosti jediným štáтом Európskej únie, ktorý má spoločnú hranicu so Slovenskom a zároveň významným investorom a obchodným partnerom. Pre Rakúsko je však novým a pomerne neznaným susedom v porovnaní s Maďarskom a Českou republikou. Zo slovenskej strany musí byť vyvinuté maximálne úsilie pre zblženie politických stanovísk oboch krajín ku klúčovým

otázkam ako aj vzájomné spoznávanie sa obyvateľstva. Mimoriadne dôležitý je odbúrať rakúske pocit ohrozenia domáceho trhu práce prílemom lacnej pracovnej sily zo Slovenska. Veľký potenciál pre spoluprácu je posilnený blízkosťou hlavných miest oboch republík. Ukrajina bude hrať v budúcnosti z hľadiska európskej bezpečnosti významnú úlohu. Jej nezávislosť je zárukou, že Rusko nebablo svoje imperiálne ambicie v Európe. Preto akýkoľvek príspevok SR k jej stabilizácii bude ocenený aj západnými partnermi. Aktívna politika voči Ukrajine a hľadanie prirodzených spoločných záujmov čiastočne vyrovňa asymetrickú politiku SR voči Ruskej federácii.

Osobitný význam pre Slovensko majú vzťahy so Spojenými štátmi americkými, ktoré napriek Atlantickému oceánu zostávajú najsielnejšou „európskou“ mocnosťou a jedinou skutočnou globálnou superveľmocou. Získať podporu USA je hlavným predpokladom pre vstup SR do NATO, ale aj výrazne zvyšuje naše šance na členstvo v OECD či dokonca v samotnej Európskej únii. Spomedzi ostatných krajín Európskej únie (okrem Nemecka a Rakúska) je pre SR z politického, ale aj ekonomickejho hľadiska dôležité mať čo najlepšie vzťahy s Francúzskom, Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Taliaskom. Stredné a menšie štáty Únie – Holandsko, Belgicko, Luxembursko, Dánsko, Švédsko, Španielsko, Portugalsko, Finsko, Grécko a Írsko môžu nájsť so Slovenskom zhodu vo viacerých otázkach dotýkajúcich sa rozširovania, ale aj reformy únie. Slovensko s nimi musí čuľo komunikovať a hľadať partnerov so spoločným záujmom pre spoluprácu. Medzi kľúčové bilaterálne relácie SR patrí vzťah s Ruskou federáciou. Rusko je pre Slovensko prakticky výhradným dodávateľom strategických surovin a potenciálnym trhom. Spolupráca s Ruskou federáciou by mala byť založená na vzájomne výhodných pragmatických ekonomických vzťahoch, ktoré by však nedostávali Slovensko do pozície jednostranej závislosti, eventuálne prerastajúcej do závislosti politickej. V tomto duchu je nevhynutné cítivo prehodnotiť existujúcu rozsiahlu zmluvnú bázu vzájomných vzťahov.

Kvalitná zahraničná politika a upevňovanie postavenia SR na medzinárodnej scéne patria k prioritám budovania štátu preto by jej mala patrīf primeraná politická pozornosť. Zvýšený akcent na zahraničnú politiku vplyva aj z potreby prekonania absencie zahraničnopolitickej myslenia v doterajšej slovenskej histórii. Slovensko malo len veľmi málo politických mysliteľov, ktorí dokázali prekonáť úzky provincializmus a ochranársky inštinkt. Namiesto toho na Slovensku prevažoval izolacionizmus, často namierený proti Západu a idealizovali sa domáce pomytery, čo vedlo k falošnému pocitom výlučnosti a sebestačnosti. Ak chce moderne Slovensko uspieť v medzinárodnej konkurencii, a to je jeho jediná šanca, musí prekonáť tieto falošné predstavy, otvoriť sa vonkajším vplyvom a prostredníctvom profesionálnej zahraničnej politiky so zázemím informovanej verejnosti presadzovať svoje prirodzené záujmy na medzinárodnom poli.

**VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI
PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU**
doteraz publikovalo:

ALEXANDER DULEBA:

SLEPY PRAGMATIZMUS SLOVENSKEJ VÝCHODNEJ POLITIKY.
Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov.
Štúdie k medzinárodným otázkam A 01. Bratislava 1996.

PAVOL LUKÁČ:

SÚČASNÁ PODoba SLOVENSKO-NEMECKÝCH BILATERÁLNYCH VZŤAHOV.
Štúdie k medzinárodným otázkam A 02. Náčrt vývinu a stavu problematiky.
Bratislava 1996

IVO SAMSON:

INTEGRÁCIA SLOVENSKA DO BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ZÁPADU.
Bezpečnostné špecifika a špecifické riziká neistot.
Štúdie k medzinárodným otázkam A 03. Bratislava 1997.

IVETA RADIČOVÁ – OL'GA GYARFÁŠOVÁ – MIROSLAV WLACHOVSKÝ:
OBSAHOVÁ ANALÝZA VYBRANEJ ZAHRANIČNEJ TLAČE
O DIANÍ NA SLOVENSKU V ROKU 1995.
Štúdie k medzinárodným otázkam A 04. Bratislava 1997.

ALEXANDER DULEBA (ed.):

UKRAJINA, STREDNÁ EURÓPA A SLOVENSKO.
ZÁJMY A PERSPEKTÍVY SPOLUPRÁCE.
Texty z medzinárodnej konferencie v Bratislave 24.–25. októbra 1997.
V spolupráci s Friedrich Ebert Stiftung. Bratislava 1998.